

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія**

Вовк Олена Олегівна

**ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ
РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
групи ФФМ–21
Вовк О.О.

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Русін В.М.

Випускну кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
“___” _____ 20__р.

Завідувач кафедри

_____ **О. П. Кириленко**

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	6
1.1. Теоретична сутність фінансових ресурсів домогосподарств	6
1.2. Джерела формування та напрямки використання фінансових ресурсів домогосподарств	12
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ	20
2.1. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств України	20
2.2. Оцінка напрямів використання фінансових ресурсів домогосподарств України	29
2.3. Заощадження домогосподарств: склад, структура та динаміка.....	35
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	44
3.1. Шляхи зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств	44
3.2. Фінансова грамотність як інструмент зростання фінансових ресурсів домогосподарств.....	48
Висновки до розділу 3.....	53
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Домогосподарства є одними із суб'єктів фінансових відносин. У процесі життєдіяльності члени домогосподарств формують та використовують фінансові ресурси, вступаючи при цьому у різноманітні відносини із підприємствами та організаціями, державою, фінансовими інституціями, іншими громадянами. У результаті такої взаємодії домогосподарства отримують доходи, здійснюють видатки та формують фонди грошових коштів, які у подальшому перебувають у їхньому розпорядженні або можуть використовуватися для забезпечення матеріальних та духовних потреб, для розвитку особистості.

Фінансові ресурси домогосподарств є матеріальним виявом фінансів домогосподарств, які у свою чергу, є важливим елементом фінансової системи держави. Роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі визначається функціями, які виконують домогосподарства в економіці. Так, члени домогосподарств безпосередньо беруть участь у створенні валового внутрішнього продукту, є унікальними постачальниками трудових ресурсів, у процесі життєдіяльності виступають основними споживачами товарів та послуг. Саме домогосподарства володіють значною частиною ресурсів, що дає їм можливість формувати заощадження, котрі є внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів держави.

Фінанси домогосподарств стали предметом дослідження вчених-економістів відносно недавно. Разом з тим, у сучасній фінансовій науці питання формування і використання фінансових ресурсів домогосподарств знайшли відображення у працях таких вчених як: Ю. Воробйов, В. Ворошило, В. Горин, Н. Геронін, Т. Кізима, С. Коваль, Г. Коцюрубенко, С. Юрій, О. Янін. Разом з тим, незважаючи на значну кількість публікацій щодо сутності фінансових ресурсів та враховуючи постійні зміни економічної ситуації, погіршення бізнес-клімату, що зумовлено війною на Сході України, поширення пандемії COVID-

19 існує потреба подальших наукових дослідженнях проблем, які виникають у процесі формування і використання фінансових ресурсів домогосподарств.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних та практичних засад формування фінансових ресурсів домогосподарств, оцінка їх формування та напрямів використання, а також розроблення на цій основі практичних рекомендацій щодо напрямів їх зростання та ефективності витрачання.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- розкрити теоретичну сутність фінансових ресурсів домогосподарств;
- визначити джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів домогосподарств;
- здійснити аналіз джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств України;
- проаналізувати напрями використання фінансових ресурсів домогосподарств України;
- оцінити динаміку формування заощаджень українськими домогосподарствами;
- обґрунтувати напрями зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств
- дослідити фінансову грамотність як інструмент зростання фінансових ресурсів домогосподарств.

Об’єктом дослідження є фінансові ресурси домогосподарств.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи формування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися як загальнонаукові так і специфічні наукові методи. Для вивчення сутності фінансових ресурсів домогосподарств застосовано науково-методологічний підхід та критичний аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених на досліджуване поняття. Статистичне групування, аналітичний метод та порівняння застосовано для аналізу джерел формування та напрямів

використання фінансових ресурсів. Табличний та графічний методи застосовано для аналізу формування заощаджень домогосподарств України. Графічний метод використано для відображення досліджуваних процесів.

Методи наукової абстракції та узагальнення застосовано для узагальнення отриманих результатів та обґрунтування шляхів оптимізації формування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно функціонування домогосподарств як складової фінансової системи Країни; статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, матеріали фахових наукових видань.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні наукові результати дослідження полягають у поглибленні теоретичних засад та обґрунтуванні заходів, спрямованих на зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств, що сприятиме підвищенню добробуту населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні практичних рекомендацій, які доцільно використати у процесі розробки заходів, які сприятимуть зростанню обсягу фінансових ресурсів українських домогосподарств.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення дослідження обговорювалися студентських інтернет-конференціях, окремі результати дослідження оприлюднені у збірниках наукових праць.

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 64 сторінки, містить 19 рисунків та 14 таблиць. Список використаних джерел складається із 54 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1. Теоретична сутність фінансових ресурсів домогосподарств

У ринковій економіці домогосподарства є найчисленнішими суб'єктами економічних відносин. У 2020 р. в Україні налічувалося близько 14,8 млн. домогосподарств, котрі здійснювали різні види економічної та соціальної діяльності [1, с. 9]. Домогосподарства володіють та розпоряджаються значними фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами та виконують в економіці держави важливі функції. Ділова активність членів домогосподарств має визначальний вплив на розвиток національної економіки [2, с. 57].

Домогосподарства є важливим сектором економіки, у якому зосереджено значну частину ресурсів у національній економіці. У сучасній ринковій системі домогосподарства виступають як виробниками та постачальниками унікального людського капіталу, так і основними споживачами товарів і послуг.

Функціонування домогосподарств супроводжується формуванням фінансових ресурсів та їх використанням, що є фінансовою основою діяльності будь-якого суб'єкта економіки. Іншими словами, домогосподарства як і будь-які економічні суб'єкти вступають у фінансові відносини у процесі формування фінансових ресурсів, їх розподілу, витрачання чи накопичення для досягнення різноманітних цілей. Тобто, фінансові ресурси домогосподарств є матеріальним проявом фінансових відносин та показником рівня життя не лише громадян, а й індикатором фінансової стійкості держави та соціальної ситуації в країні.

Ефективність функціонування домогосподарств, зокрема рівень добробуту визначається обсягом фінансових ресурсів, які є у розпорядженні та дозволяють повноцінно розвиватися кожному із членів домогосподарства – безпосереднім носіям людського капіталу [3, с. 10].

Дослідження економічної літератури дозволило зробити висновок, що у сучасній науковій думці немає єдиного підходу до тлумачення сутності фінансових ресурсів домогосподарств. Різні вчені мають власне бачення та пропонують різні підходи до трактування даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до трактування «фінансових ресурсів домогосподарств»

Автор	Визначення
Юрій С. І., Федосов В. М. [4, с. 348]	грошові кошти (власні та залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різноманітних витрат. Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження.
Воробйов Ю. М. [5, с. 32]	сукупність коштів у грошовій або іншій формах, які надходять у його розпорядження за рахунок власних джерел шляхом розподілу і перерозподілу частини ВВП, а також за рахунок позикових джерел і використовуються для задоволення потреб домогосподарств, виконання фінансових зобов'язань і формування заощаджень (накопичень).
Гуржий Т. О. [6, с. 60]	акумуляовані грошові кошти та інші ресурси, які перебувають у власності, розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу членів домогосподарства.
Глушенко О. В. [7, с. 124]	складова частина фонду національного добробуту України та кінцева стадія руху фінансових ресурсів суспільства, що пройшли від сектору публічних фінансів до приватних та закінчили свій обіг у домогосподарствах.
Фролова Т., Лук'яненко Л. [8, с. 128]	частина ресурсів національної економіки, які акумулюються на мікрорівні. При цьому вчені вказують на джерела їх формування (ресурси сфери державних фінансів, ресурси підприємств) та форму прояву (доходи населення, накопичення (депозити та вкладення в банківських установах).
Салига С. Я., Гнеушева В. О. [9, с. 88]	сукупні доходи, які перебувають в його розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу його членів і формуються зі спостережених та неспостережених доходів.
Геронін Н. Н. [10, с. 11]	сумарний результат поточного потоку доходів і накопичень, що формуються у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту.
Дропа Я. Б. [11, с. 69]	сукупність вартісного вираження джерел формування особистого майна, необхідного для забезпечення життєдіяльності, виконання фінансових зобов'язань, зростання добробуту, відтворення та подальшого соціально-економічного розвитку родини (сім'ї).
Баранова В. Г., Коцюрубенко Г. М. [12, с. 21]	двосторонній об'єкт: з одного боку вони є основою для розвитку, з іншого – результатом функціонування усіх інших, наявних у домогосподарства, ресурсів.

Примітка. Складено та узагальнено автором за даними [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12]

На думку В. Федосова та С. Юрія фінансові ресурси домогосподарств представляють собою «... грошові кошти (власні та залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різноманітних витрат. Вони включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження» [4, с. 348].

Як сукупність грошових або інших коштів тлумачить фінансові ресурси професор Ю. М. Воробйов. При цьому вчений наголошує, що фінансові ресурси домогосподарств є результатом розподільчих відносин і для них характерна фондова форма [5, с. 32]. На думку вченого «... сім'я може формувати фонд подорожей (якщо планує відпочинок або поїздку), розвитку (якщо планує навчання одного або декількох членів домогосподарства), фонд повноліття (якщо у банківських установах відкривають накопичувальний рахунок до 18 років) та інші» [5, с. 33].

Ю. М. Воробйов повністю підтримує бачення О. Є. Яніна, на думку якого «... фінансові ресурси домогосподарств включають два фонди, які формуються домашніми господарствами: споживання і заощадження. Фонд споживання призначений для задоволення особистих потреб, а фонд заощаджень може бути використаний у майбутньому або для придбання дорогих товарів чи як капітал для отримання прибутку» [13, с. 101] Фондову форму існування фінансових ресурсів домогосподарств розглядає Т. О. Кізима, яка відмічає, що «...у процесі економічної діяльності домогосподарство формує відповідні грошові фонди, необхідні для досягнення певних цілей» [14, с. 92].

Заслуговує уваги визначення фінансових ресурсів домогосподарств, у якому враховано їх грошовий та юридичний характер (право власності та розпорядження) та мету використання, яке запропонував Т. О. Гуржий: «...це акумульовані грошові кошти та інші ресурси, які перебувають у власності, розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу членів домогосподарства» [6, с. 60].

Принципово інший підхід до трактування досліджуваної категорії запропонував О. В. Глущенко. Вчений розглядає їх як «...складову частину фонду національного добробуту України та кінцеву стадію руху фінансових ресурсів суспільства, що пройшли від сектору публічних фінансів до приватних та закінчили свій обіг у домогосподарствах трактує фінансові ресурси» [7, с. 124].

Вчені Т. Фролова та Л. Лук'яненко трактують фінансові ресурси домогосподарств як «...частину ресурсів національної економіки, які акумулюються на мікрорівні. При цьому вчені вказують на джерела їх формування (ресурси сфери державних фінансів, ресурси підприємств) та форму прояву (доходи населення, накопичення (депозити та вкладення в банківських установах) [8, с. 128].

Науковці В. О. Гнеушева та С. Я. Салига вбачають у фінансових ресурсах домогосподарства «... сукупні доходи, які знаходяться в його розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу його членів і формуються зі спостережених та неспостережених доходів» [9, с. 88]. При цьому вчені нестандартно класифікували їх на «...спостережні та неспостережені фінансові ресурси домогосподарств до яких відносять вартість послуг та продукції виробленої членами домогосподарств безпосередньо в рамках домашнього господарства і які вимірюються як еквівалент грошових доходів за вираженням ринкових цін, а також доходи від діяльності, що не охоплюються офіційною економікою та вартість неоплатної добровільної праці членів домогосподарств» [9, с. 88].

«...Сумарним результатом руху доходів і накопичень, що формуються у процесі створення і перерозподілу внутрішнього валового продукту» вважає фінансові ресурси домогосподарств Н. Н. Геронін [10, с. 11].

Із позиції джерел формування розглядає фінансові ресурси домашніх господарств Я. Б. Дропа: «... сукупність вартісного вираження джерел формування особистого майна (тобто активів фізичних осіб: нерухомості, рухомого майна, споруд, нематеріальних активів, товарно-матеріальних

цінностей, грошових засобів та їх еквівалентів тощо) домашніх господарств. Вони необхідні для виконання фінансових зобов'язань, зростання добробуту, відтворення та подальшого соціально-економічного розвитку родини (сім'ї)» [11, с. 69].

Комплексний підхід при вивченні фінансових ресурсів домогосподарств запропонували Баранова В. Г. та Коцюрубенко Г. М. Вчені розглядають їх «...як двосторонній об'єкт: з одного боку вони є основою для розвитку, з іншого – результатом функціонування усіх інших, наявних у домогосподарства, ресурсів» [12, с. 21].

Проведений аналіз існуючих трактувань фінансових ресурсів домогосподарств дав можливість виокремити основні підходи (рис. 1.1).

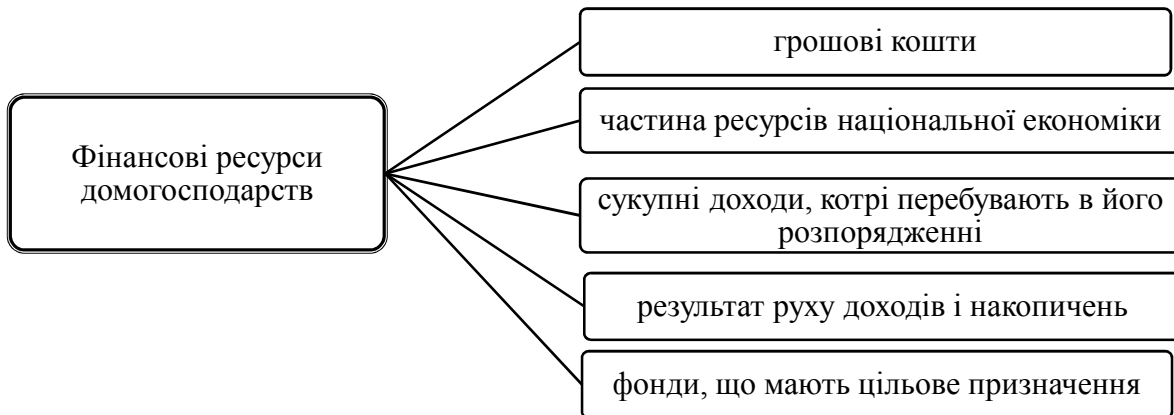

Рис. 1.1. Підходи щодо визначення поняття «фінансових ресурсів домогосподарств» [14, с. 136]

Заслуговує на увагу позиція С. Коваль та Л. Грицишиної щодо визначення фінансових ресурсів домогосподарств. Дослідниками запропоновано при тлумаченні даного поняття враховувати джерела їх формування, право користування та мету використання: «... фінансові ресурси домогосподарства є сукупністю акумульованих з різних джерел коштів, які формуються у процесі розподільних і перерозподільних відносин, знаходяться у власності або розпорядженні домогосподарства та використовуються у процесі життєдіяльності для задоволення потреб його членів» [14, с. 136].

На формування фінансових ресурсів впливають різноманітні фактори, як внутрішні, так і зовнішні (рис. 1.1).

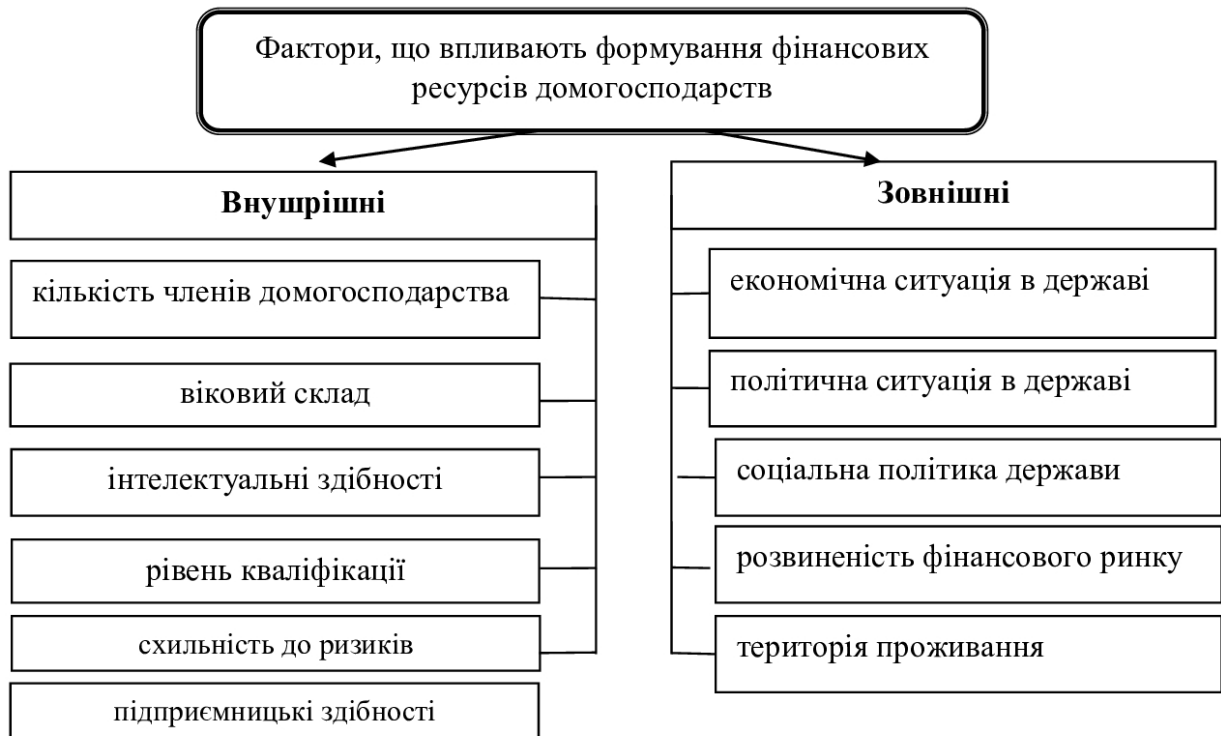

Рис. 1.1. Фактори, що впливають на формування фінансових ресурсів домогосподарств

Примітка. Складено та узагальнено автором за даними [16, с. 82]

До внутрішніх факторів, котрі впливають на формування фінансових ресурсів домогосподарств належать: кількість членів у домогосподарстві, їх вік, інтелектуальні здібності, рівень кваліфікації, схильність до ризиків. Так, домогосподарства, які складаються із осіб старшого віку мають більше можливостей для отамання трудових доходів, аніж ті, де виховуються неповнолітні діти.

Люди, що володіють високими інтелектуальними здібностями, мають високу професійну кваліфікацію, можуть мати високооплачувану роботу і, відповідно, можуть отримувати високу грошову винагороду. Готовність окремих громадян до ризику також дає можливість до отримання значних доходів, хоча може призвести до фінансових втрат [16, с. 82].

Можливості формування фінансових ресурсів також, визначаються зовнішніми факторами (див. рис. 1.1). Економічна та політична ситуація можуть як сприяти підприємницькій активності, можливостям працевлаштування, так і навпаки – зумовлювати зростання безробіття та зниженню рівня життя населення.

Соціальна політика держави визначає соціальні стандарти та гарантії (мінімальна заробітна плата та пенсія, порядок виплати та розміри соціальних допомог) і таким чином впливає на формування фінансових ресурсів домогосподарств.

На формування фінансових ресурсів домогосподарств впливає територія проживання. Так, можливості отримання доходів у сільській та міській місцевостях, у великих та малих містах суттєво відрізняються.

Підсумовуючи зазначимо, що фінансові ресурси домогосподарств є важливою складовою в національній економіці, котрі забезпечують життєдіяльність його членів та соціальну стабільність держави загалом. Особлива роль фінансових ресурсів домогосподарств проявляється у тому, що вони є одним із основних джерел розвитку національної економіки.

1.2. Джерела формування та напрямки використання фінансових ресурсів домогосподарств

Процес формування і використання фінансових ресурсів домогосподарств відбувається у тісній взаємодії з усіма сферами та ланками фінансової системи. При цьому члени домогосподарств виступаючи як виробники та постачальники трудових ресурсів, товарів та послуг, як споживачі вироблених суспільством матеріальних і нематеріальних благ, як інвестори та вкладники, платники податків та отримувачі соціальних трансфертів відіграють провідну роль у процесі функціонування фінансової системи. Зрозуміло, що така взаємодія

відбувається у процесі з формування і використання їхніх фінансових ресурсів, зокрема отримання доходів, їх розподілом та використанням.

Склад фінансових ресурсів домогосподарств подібний до фінансових ресурсів загалом. Так, фінансові ресурси домогосподарств залежно від права власності можуть бути власними або запозиченими (рис. 1.2).

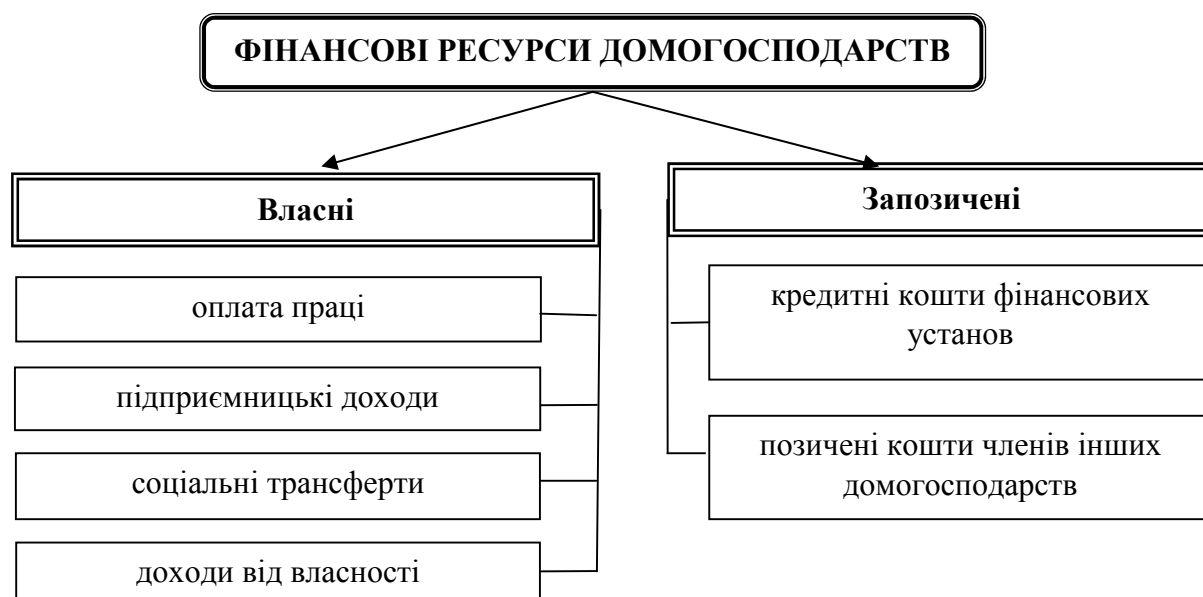

Рис. 1.2. Складові фінансових ресурсів домогосподарств

Основним джерелом формування фінансових ресурсів домогосподарств є доходи. Як бачимо домогосподарства переважно формують власні фінансові ресурси за рахунок доходів отриманих в результаті їх трудової, інвестиційної та підприємницької діяльності, самозайнятості, від продажу продукції особистого підсобного господарства, також доходи можуть надходити від власності. Крім того, значними обсягами вирізняються доходи, отримані у формі соціальних виплат.

Так, трудовими доходами є заробітна плата, премії, інші види винагород за результатами праці виплати, надбавки. Доходи від само зайнятості переважно можуть отримувати письменники, митці, науковці, актори, приватні нотаріуси та адвокати, які здійснюють незалежну професійну діяльність. Доходи від підприємницької діяльності характерними є тих домогосподарств члени яких зареєстровані як фізичні особи-підприємці.

Доходи у вигляді соціальних трансфертів отримують соціально незахищені верстви населення: пенсіонери, інваліди, малозабезпечені сім'ї, безробітні тощо. Володіючи майновими правами члени домогосподарств можуть отримувати орендну плату, доходи від продажу, дивіденди, роялті.

При нестачі фінансових ресурсів члени домогосподарств можуть залучити позикові кошти. Позиковими джерелами фінансових ресурсів є: кредитні кошти, одержані у фінансово-кредитних інституціях, отримані на умовах кредиту чи відстрочки платежів товарно-матеріальні цінності, а також грошові кошти, які отримано (позичено) в інших громадян (друзів, родичів, знайомих).

Переважаючо, формування фінансових ресурсів відбувається у грошовій формі. Однак, як стверджує Т. О. Кізіма: «... недоцільно обмежувати ... виключно грошовими надходженнями, ігноруючи при цьому натуральні доходи» [13, с. 141]. Вчена пропонує досліджувати доходи домогосподарств за матеріально-речовою формою як грошові та не грошові доходи (рис. 1.3).

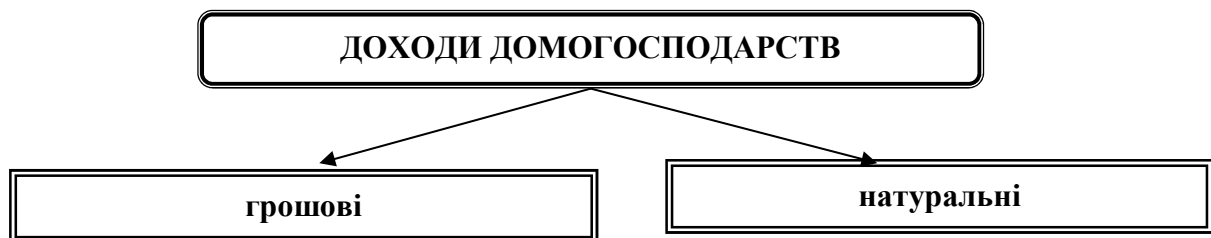

Рис. 1.3. Класифікація доходів домогосподарств за їх матеріально-речовою формою

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [13, с. 149]

Негрошовими або натуральними доходами домогосподарств є продукція особистого підсобного господарства, яка не реалізується, а споживається у всередині самого домогосподарства, також різноманітні соціальні пільги, вартість отриманих безкоштовних послуг від установ соціальної сфери,

надходження натурою від громадських організацій, держави, інших домогосподарств.

Кожне домогосподарство має особливості формування фінансових ресурсів, що обумовлено можливостями регулярно отримувати доходи. Класифікація доходів за періодичністю надходжень представлена на рис. 1.4.

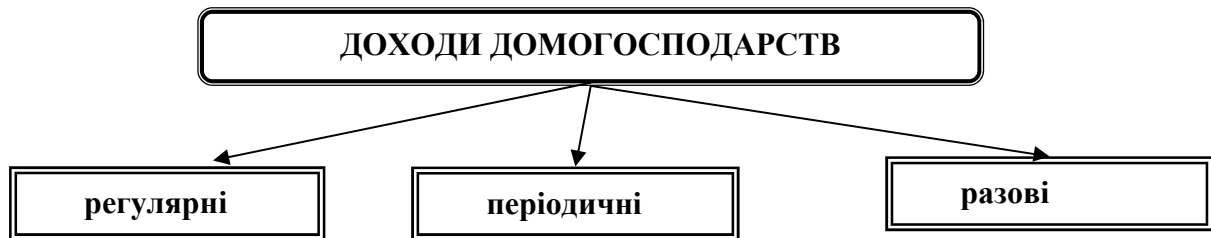

Рис. 1.4. Класифікація доходів домогосподарств за періодичністю їх надходження

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [13, с. 149]

Залежно від рівномірності надходження доходи поділяють на регулярні, разові та періодичні (рис. 1.3). Так, члени домогосподарств, які мають постійне місце роботи отримуватимуть регулярні доходи, які виступатимуть стабільним, прогнозованим джерелом фінансових. Самозайняті особи, художники, письменники, домогосподарства, які отримують доходи від підсобного сезонного господарства переважно отримують періодичні доходи: авторські гонорари, доходи від продажу сезонної продукції. Крім того, фінансові ресурси домогосподарств можуть поповнюватися за рахунок випадкових (одноразових) доходів: дарунки, спадщина, виграш у лотереї, доходи від реалізації майна.

Основною метою функціонування домогосподарств є забезпечення життєдіяльності та задоволення різноманітних потреб їх членів. Реалізація цієї мети досягається у процесі використання фінансових ресурсів на придбання різноманітних товарів і послуг, які вироблено в економіці.

На думку С.І. Юрія та В.М. Федосова фінансові ресурси домогосподарств використовуються «...на придбання товарів та оплату послуг, інвестиційні витрати, податки» [4, с. 355].

Т. О. Кізіма також вважає, що дослідження напрямків використання фінансових ресурсів домогосподарств доцільно здійснювати в межах цільового спрямування їх видатків (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Класифікація видатків домогосподарств за цільовим спрямуванням

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [13, с. 245]

Споживчі витрати пов'язані із купівлею товарів та оплатою послуг. Ця група витрат пов'язана із задоволенням фізіологічних та інших потреб членів домогосподарств: придбанням продуктів, алкогольних та тютюнових виробів, непродовольчих товарів (одяг, взуття). Витрати на оплату різноманітних послуг передбачають витрати на оплату комунальних послуг, енергоносіїв, витрати пов'язані із відпочинком, духовним та культурним розвитком, оплатою послуг закладів охорони здоров'я тощо.

Інвестування вільних фінансових ресурсів домогосподарств може здійснюватися у формі акумулювання коштів на депозитних рахунках, вкладання коштів у недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інститути спільного інвестування та інші небанківські фінансові інституції. Для вітчизняних домогосподарств найбільш характерним є вкладення депозитного вкладу в банку; накопичення заощаджень у вигляді готівки (як в національній, так і в іноземній валюті)

Перспективним напрямом використання фінансових ресурсів домогосподарств є інвестування у власний бізнес або нерухомість [17, с. 123].

Цікавою є позиція Яціва І. Б. щодо інвестування фінансових ресурсів домогосподарств. На думку вченого, перспективним вкладенням є інвестиції у підростаюче покоління – на здобуття освіти, інтелектуальний розвиток, підтримку здоров'я [18].

Обов'язкові платежі передбачають сплату членами домогосподарств податків та обов'язкових зборів та внесків, внесків у громадські та кооперативні організації, повернення позик.

Комплексний підхід до класифікації витрат домогосподарств здійснено професором Т. О. Кізимою, якою запропоновано розподіляти напрямки витрачання фінансових ресурсів домогосподарств за ступенем їх необхідності та регулярності (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Напрямки використання фінансових ресурсів домогосподарств за ступенем необхідності та регулярності [13, с. 250]

На думку Т. О. Кізими одними із першочергових напрямків витрачання фінансових ресурсів є витрати на продукти харчування, придбання одягу, на придбання медикаментів та лікування. До другорядних або бажаних витрат науковець відносить витрати на освіту, товари не першої необхідності, страхові внески.

Певна частина фінансових ресурсів постійно витрачається членами домогосподарств на харчування, на оплату комунальних послуг, тощо. До регулярних витрат належать витрати на одяг, на оплату транспортних послуг.

Лише іноді (одноразово) спрямовують фінансові ресурси на придбання товарів тривалого використання, на лікування.

У процесі функціонування домогосподарства задовольняються найрізноманітніші потреби його членів, в першу чергу пов'язані із задоволенням фізіологічних потреб, котрі є визначальними для людини як біологічної істоти в харчуванні, одязі, житловому приміщенні, відпочинку тощо. Для членів домогосподарств важливо задовольняти інтелектуальні потреби, котрі стосуються здобуття освіти, розвитку та реалізації творчих здібностей, потреби духовного розвитку, а також соціальні потреби, котрі пов'язані із функціонуванням людини в суспільстві [19, с. 62].

Підсумовуючи зазначимо, що формування і використання фінансових ресурсів домашніх господарств має важливу роль не лише для задоволення потреб членів домогосподарств, а й для подальшого економічного розвитку держави, оскільки у процесі витрачання отриманих доходів домогосподарствами активізується розвиток ринку товарів і послуг, що у свою чергу сприяє подальшому соціально-економічному розвитку держави загалом.

Висновки до розділу 1

Фінансові ресурси домогосподарств є матеріальним проявом фінансових відносин та показником рівня життя не лише громадян, а й індикатором фінансової стійкості держави та соціальної ситуації в країні. Рівень добробуту громадян визначається обсягом фінансових ресурсів, які дозволяють повноцінно розвиватися кожному із членів домогосподарства – безпосереднім носіям людського капіталу

Фінансові ресурси домогосподарства представляють собою сукупність акумульованих із різних джерел коштів, котрі формуються у процесі розподільних та перерозподільних відносин, знаходяться у власності чи

розпорядженні членів домогосподарств і використовуються у процесі життєдіяльності для задоволення потреб його членів

Основним джерелом формування фінансових ресурсів домогосподарств є доходи. Домогосподарства переважно формують власні фінансові ресурси за рахунок доходів отриманих в результаті їх трудової, інвестиційної та підприємницької діяльності, самозайнятості, від продажу продукції особистого підсобного господарства, також доходи можуть надходити від власності. Важливим джерелом фінансових ресурсів домогосподарств є різноманітні соціальні виплати.

При нестачі фінансових ресурсів члени домогосподарств можуть залучити позикові кошти. Позиковими джерелами фінансових ресурсів є: кредитні кошти, одержані у фінансово-кредитних інституціях, отримані на умовах кредиту чи відстрочки платежів товарно-матеріальні цінності, а також грошові кошти, які отримано (позичено) в інших громадян (друзів, родичів, знайомих).

Основною метою функціонування домогосподарств є забезпечення життєдіяльності та задоволення різноманітних потреб їх членів. Реалізація цієї мети досягається у процесі використання фінансових ресурсів.

Формування і використання фінансових ресурсів домашніх господарств має важливу роль не лише для задоволення потреб членів домогосподарств, а й для подальшого економічного розвитку держави, оскільки у процесі витрачання отриманих доходів домогосподарствами активізується розвиток ринку товарів і послуг, що у свою чергу сприяє подальшому соціально-економічному розвитку держави загалом

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

2.1. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів домогосподарств України

Одним із важливих показників, котрі визначають рівень добробуту громадян та вказують на рівень соціально-економічного розвитку держави є обсяг фінансових ресурсів, який є у розпорядженні домогосподарств.

Саме тому, при визначенні індикаторів рівня життя населення, прогнозних макропоказників розвитку держави здійснюють моніторинг динаміки та структури фінансових ресурсів домогосподарств України.

Потенційні можливості формування фінансових ресурсів домогосподарств знаходиться у тісному взаємозв'язку із середньомісячним показником обсягу сукупних ресурсів у розрахунку на одне домогосподарство, який оприлюднює Державна служба статистики 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка обсягу сукупних ресурсів у розрахунку на одне домогосподарство у 2016–2020 рр., грн.

(в середньому за місяць)

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	грн.	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	12432,3
Темп зростання	%	-	130,9	121,3	122,4	102,6
Абсолютний приріст	грн.	-	1926,4	1738,9	2214,4	313,8

Примітка. Складено та розраховано за даними [20]

Показники табл. 2.1, відображають стабільне зростання сукупних ресурсів (у розрахунку на одне домогосподарство) упродовж 2016–2020 рр.: від 6238,8 грн. до 12432,3 грн. Разом з тим, розрахунок показників динаміки свідчить про зниження їх рівня. Так, за результатами 2017 р. спостерігаємо зростання досліджуваного показника від 6238,8 грн. до 8165,2 грн. (темп зростання 130,9%, абсолютний приріст 1926,4 грн.); за результатами 2018 р. обсяг сукупних ресурсів склав 9904,1 грн. (темп зростання 121,3%, абсолютний приріст 1738,4 грн.); за результатами 2019 р. – 12118,3 грн. (темп зростання 122,4%, абсолютний приріст 2214,4 грн.); за результатами 2020 р. – 12432,3 грн. (темп зростання 102,6%, абсолютний приріст 313,8 грн.).

Фінансові ресурси домогосподарств формуються за рахунок власних доходів та запозичених грошових коштів. Проаналізуємо динаміку та склад доходів, які отримано вітчизняними домогосподарствами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка та структура доходів домогосподарств України
за 2016–2020 рр.**

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи всього	2051,3	100	2652,1	100	3219,5	100	3744,1	100	3972,4	100,0
Заробітна плата	897,3	41,8	1209,1	45,6	1526,0	47,4	1758,6	47,0	1823,5	45,9
Прибуток та змішаний дохід	378,2	18,2	488,9	18,4	565,2	17,6	678,2	18,1	709,7	17,9
Доходи від власності	75,4	4,1	78,7	3,0	82,6	2,6	117,0	3,1	103,4	2,6
Соціальні допомоги, ін. трансферти	699,3	35,9	886,5	33,4	1045,7	32,5	1190,3	31,8	1335,9	33,6

Примітка. Складено та розраховано за даними [21; 22]

Показники складу та структури доходів домогосподарств (табл. 2.2) свідчать, що основним джерелом доходів є заробітна плата. Так, її питома вага становила: 41,8% від сумарних доходів у 2016 р.; 45,6% – у 2017 р.; 47,4% – у

2018 р.; 47,0% – у 2019 р.; 45,9% – у 2020 р. Динаміка показника заробітної плати відображена на рис. 2.1.

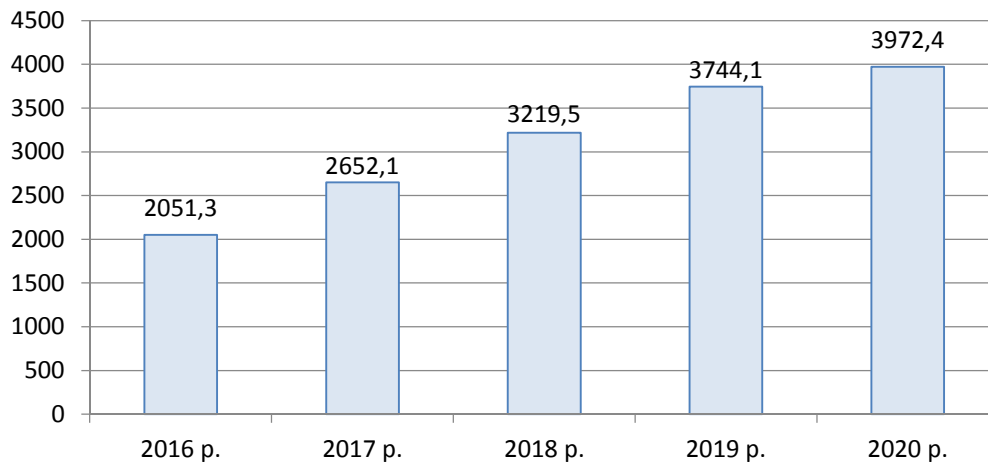

Рис. 2.1. Динаміка обсягу заробітної плати домогосподарств України у 2016–2020 рр., млрд. грн.

Зростання обсягу заробітної плати пояснюється підвищенням мінімальної заробітної плати (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка мінімальної заробітної плати за 2016–2020 рр.

Показники		1.01.2017 р.	1.01.2018 р.	1.01.2018 р.	1.01.2020 р.	1.01.2021 р.
Мінімальна зарплата	грн.	3200	3723	4173	4723	6000
Темп зростання	%	-	116,3	112,1	113,2	127,0
Абсолютний приріст	грн.	-	523	450	550	1277

Примітка. Складено та розраховано за даними [23]

Як бачимо, мінімальна заробітна плата стабільно зростала від 3200 грн. на початку 2017 р. до 6000 грн. на початку 2021 р., причому показники темпу зростання значно перевищували аналогічний показник сукупних доходів домогосподарств (див. табл. 2.1 та табл. 2.3).

Динаміка загального обсягу заробітної плати не відображає реальну картину рівня добробуту окремо взятої сім'ї, тому доцільно

проаналізувати показники середньомісячної заробітної плати у розрізі регіонів (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах
у 2016–2020 рр., грн. [24; 25]**

(на одного штатного працівника)

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Україна	5183	7631	9633	11788	11591
Вінницька	4189	6121	7801	9299	10297
Волинська	4047	5849	7324	8663	9256
Дніпропетровська	5075	6939	8862	10751	11681
Донецька	5989	7764	9686	11716	12647
Житомирська	4000	5836	7372	8528	9571
Закарпатська	4298	6355	8070	9202	10193
Запорізька	5080	6863	8726	10480	11556
Івано-Франківська	4202	6074	7551	8817	9980
Київська	5229	7188	9097	11003	11887
Кіровоградська	3974	5792	7191	8360	9603
Луганська	4637	5862	7365	8731	10182
Львівська	4559	6391	8001	9271	10299
Миколаївська	4887	6709	8160	9976	11414
Одеська	4809	6542	8111	9246	10336
Полтавська	4621	6551	8375	9846	10819
Рівненська	4364	6013	7469	8967	10254
Сумська	4131	5946	7324	8579	9785
Тернопільська	3695	5554	6969	8275	9384
Харківська	4448	6244	7657	9081	9968
Херсонська	4046	5842	7058	8187	9354
Хмельницька	4043	5938	7346	8672	9872
Черкаська	4148	6042	7478	8838	9797
Чернівецька	3828	5621	6991	8066	9166
Чернігівська	4002	5636	6995	8206	9328
м. Київ	8648	11135	13542	15776	17086

У розрізі областей спостерігається доволі значний рівень диференціації середньої заробітної плати (на одного працівника). Так, найвищим є показник у м. Києві (17086 грн. у 2020 р.).

Високим рівнем заробітної плати, що перевищує середній рівень по Україні у 2020 р. (11591 грн.) характеризуються лише три області: Донецька область (12647 грн.), Київська область (11887 грн.), Дніпропетровська область (11681 грн.). Показник середньої заробітної плати у Запорізькій області наближається до показника по Україні – 11556 грн. (рис. 2.2).

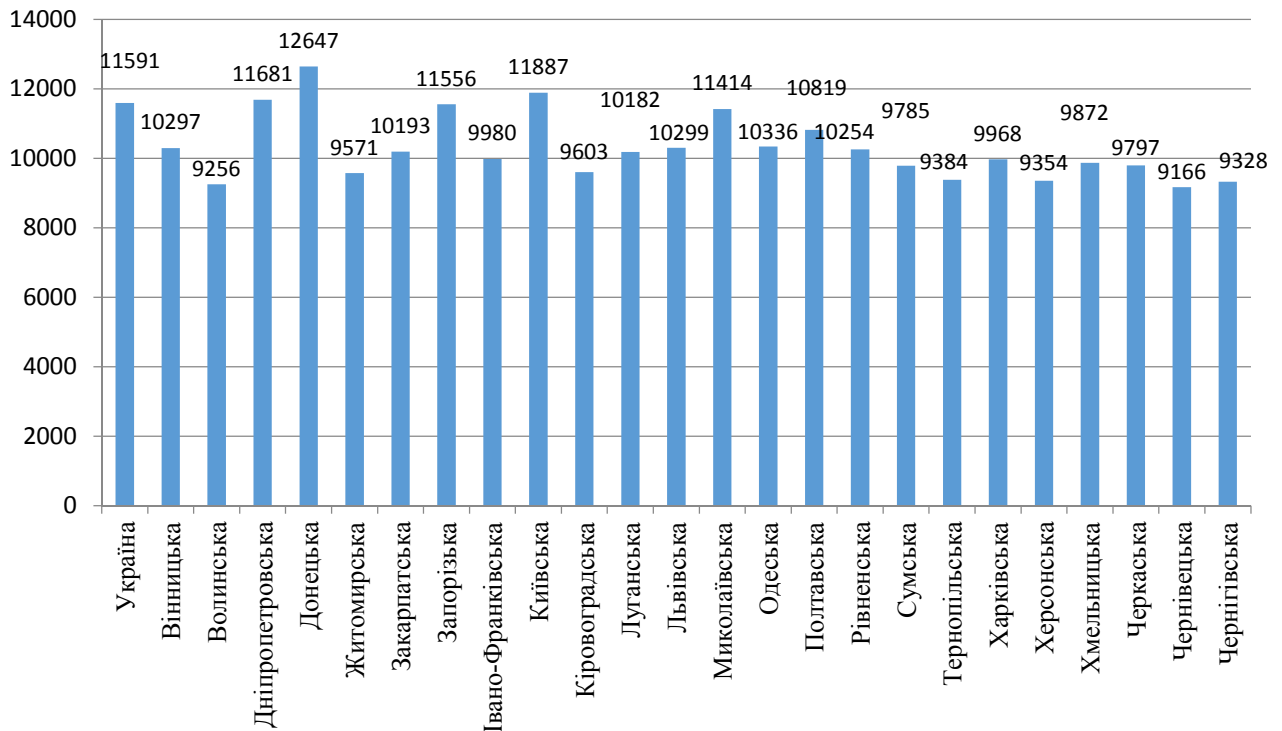

Рис. 2.2. Середньомісячна заробітна плата у 2020 р. у розрізі регіонів

Примітка. Побудовано за [25]

Ще у восьми областях України рівень середньої заробітної плати перевищив 10 тис. грн.: Миколаївська (11414 грн.), Полтавська (10819 грн.), Запорізька область (10480 грн.), Вінницька область (10297 грн.), Одеська (10336 грн.), Львівська (10299 грн.), Рівненська (10254 грн.), Закарпатська (10193 грн.), Луганська (10182 грн.).

Як видно із показників рис. 2.2, у 2020 р. найнижчою є середня заробітна плата у населення п'яти областей: Волинської (9256 грн.), Чернівецької (9166 грн.), Чернігівської (9328 грн.), Тернопільської (9384 грн.), Херсонської (9354 грн.).

Низький рівень заробітної плати зумовлює поширення неформальної (неофіційної) зайнятості, що несприятливо впливає на економічний розвиток територій. Крім того, недостатній розмір заробітної плати негативно впливає на розвиток трудового потенціалу та сприяє міграції висококваліфікованих фахівців за кордон [26, с. 108].

Доволі значним джерелом доходів вітчизняних домогосподарств є соціальні допомоги та трансферти, їх питома вага у сукупних доходах складала: 35,9% – у 2016 р.; 33,4% – у 2017 р.; 32,5% – у 2018 р.; 31,8% – у 2019 р.; 33,6% – у 2020 р. (див. табл. 2.1).

Соціальні допомоги отримують домогосподарства члени яких належать до соціально незахищених верств (безробітні, пенсіонери, малозабезпечені, інваліди тощо). Такі соціальні трансферти надходять домогосподарствам у вигляді пенсії, матеріальної допомоги, стипендії, субсидій. Динаміка показників соціальних допомог та поточних трансфертів, які отримують домогосподарства відображено на рис. 2.3.

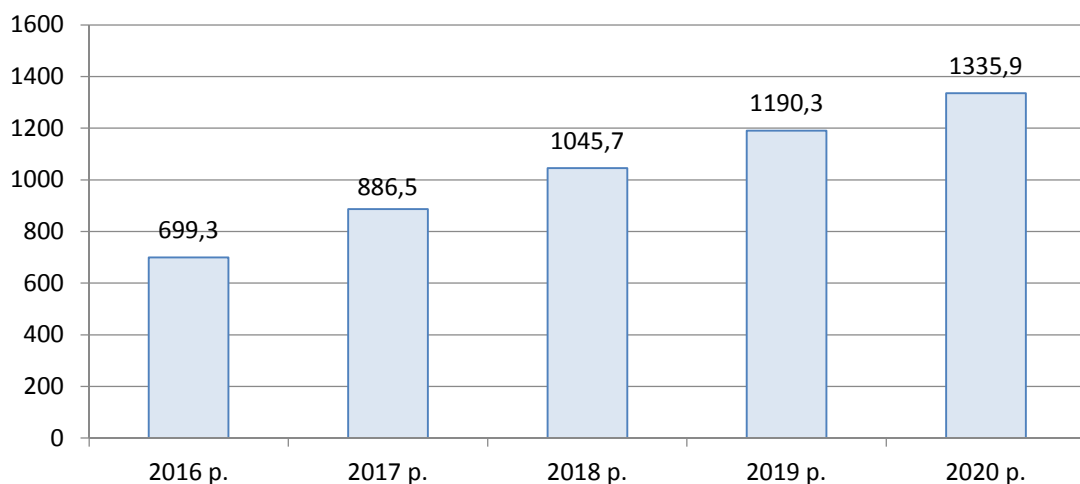

Рис. 2.3. Динаміка обсягу соціальних допомог і трансфертів домогосподарств України у 2016–2020 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано за [21; 22]

Як видно із показників відображених графічно (рис. 2.3), динаміка обсягу соціальних допомог та трансфертів, отриманих вітчизняними домогосподарствами відповідає тенденціям зростання доходів населення у

2016–2020 рр.: від 699,3 млрд. грн. у 2016 р. 1335,9 млрд. грн. у 2020 р. Таке зростання можна оцінити неоднозначно: з одного боку, держава в межах реалізації соціальної політики турбується про соціально незахищені верстви населення, а з іншого боку, вказує на недостатню трудову та підприємницьку активність значної частини населення.

Питома вага прибутку та змішаного доходу (переважно це доходи від підприємницької діяльності) становила: 18,2% – у 2016 р.; 18,4% – у 2017 р.; 17,6% – у 2018 р.; 18,1% – у 2019 р.; 17,9% – у 2020 р. Така стабільність показника динаміки свідчить про те, що потенціал підприємницької активності не використовується повною мірою, що пояснюється несприятливим бізнес-кліматом в Україні [27, с. 80].

Доходи від власності є незначними і їх частка у доходах домогосподарств становила 4,1–2,6% (див. табл. 2.1).

Структура доходів вітчизняних домогосподарств представлена на рис. 2.4.

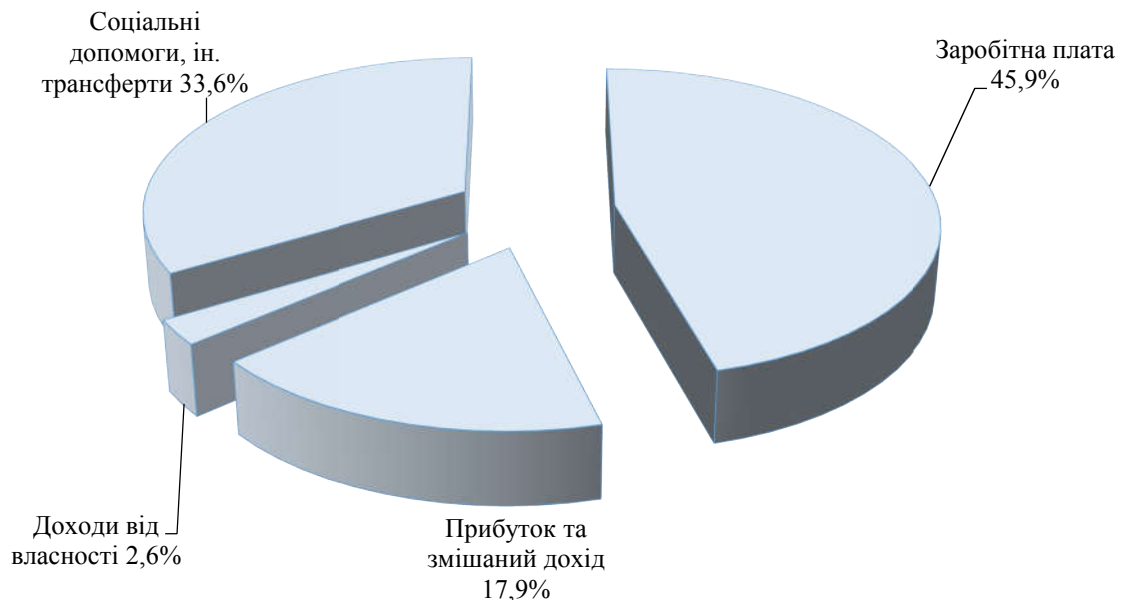

Рис. 2.4. Структура доходів вітчизняних домогосподарств у 2020 р.

Примітка. Побудовано за [22]

Як бачимо, серед джерел фінансових ресурсів домогосподарств переважає заробітна плата та соціальні допомоги. Частка доходів від підприємницької діяльності є дещо нижчою.

Незважаючи на різні джерела формування доходів домогосподарств дохідна поведінка українців вказує на переважання доходів (близько 80%), отриманих у вигляді заробітної плати та соціальних допомог. Інші джерела формування доходів домогосподарств займають у їх структурі значно меншу частку. Оцінка трудових доходів свідчить про значні відмінності рівня середньої заробітної плати в розрізі областей України.

У процесі дослідження зроблено висновок, що на дохідну поведінку вітчизняних домогосподарств впливають такі негативні фактори як: низький рівень заробітної плати населення, негативна диспропорція структури доходів населення, значна регіональна диференціація заробітної плати.

Кредити є дієвим інструментом управління фінансовими ресурсами, тому їх дослідження набуває особливого значення для українських домогосподарств.

Розглянемо динаміку обсягу кредитів, наданих домогосподарствам України у 2016–2020 рр. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка показника обсягу кредитів, наданих домогосподарствам
України у 2016–2020 рр., млрд. грн.**

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Обсяг кредитів	млрд. грн.	163,3	174,2	201,1	212,5	206,5
Темп зростання	%	-	106,7	115,4	105,7	97,2
Абсолютний приріст	млрд. грн.	-	10,9	26,9	11,4	-6

Примітка. Складено та розраховано за даними [29]

Як видно з показників табл. 2.5, упродовж 2016–2019 рр. обсяг кредитів, наданих домогосподарствам вітчизняними банками аналізованого періоду зростав від 163,3 млрд. грн. 212,5 млрд. грн. Зростання обсягу кредитів, які

надано домогосподарствам України зумовлено зростаючими потребами членів домогосподарств в умовах недостатності грошових коштів [30, с. 10].

У 2020 р. відбулося зниження обсягу кредитної заборгованості населення до 205 млрд. грн., що пояснюється нестабільною економічною ситуацією в країні та певною недовірою до кредитних установ.

Залежно від складу домогосподарства та особливостей їх потреб залучаються кредитні ресурси на різні цілі на різних умовах (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка та структура кредитів, наданих домогосподарствам
банками України у 2016–2020 рр.**

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кредити, всього	млрд. грн.	163,3	174,2	201,1	212,5	206,5
	питома вага, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Споживчі кредити	млрд. грн.	101,5	122,1	151,6	173,7	170,7
	питома вага, %	62,2	70,1	75,4	81,7	82,7
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	млрд. грн.	58,4	48,3	44,5	32,6	28,9
	питома вага, %	35,8	27,7	22,1	15,3	14,0
Інші кредити	млрд. грн.	3,3	3,8	5	6,2	6,8
	питома вага, %	2,0	2,2	2,5	2,9	3,3

Примітка. Розраховано за даними [36].

Як видно з показників табл. 2.6, члени домогосподарств надають перевагу споживчим кредитам, причому їх питома вага зростала впродовж всього аналізованого періоду: у 2016 р. – 62,2%; у 2017 р. – 70,1%; у 2018 р. – 75,4%; у 2019 р. – 81,7%; у 2020 р. – 82,7%).

Переважання споживчих кредитів можна пояснити простим механізмом їх отримання, що часто відбувається у безготівковій формі в закладах торгівлі.

Обсяг та питома вага кредитів на придбання, реконструкцію та будівництво нерухомості упродовж 2016–2020 рр. знижувалися. Так, обсяг даного виду кредитних ресурсів у 2016 р. становив 58,4 млрд. грн. (питома вага

35,8%); у 2017 р. – 48,3 млрд. грн. (питома вага 27,7%); у 2018 р. – 44,5 млрд. грн. (питома вага 22,1%); у 2019 р. – 32,6 млрд. грн. (питома вага 15,3%); у 2020 р. – 28,9 млрд. грн. (питома вага 14,0%). Причинами зниження даного виду кредитів є процентна політика банків та усвідомлення громадянами можливих наслідків залучення кредитних коштів [30, с. 9].

Дослідження динаміки фінансових ресурсів домогосподарств України дозволяє зробити висновок про їх стабільне зростання упродовж 2016–2020 рр. Оцінка структури фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств свідчить, що основним джерелом їх формування є заробітна плата та соціальні допомоги. Частка доходів від підприємницької діяльності є дещо нижчою.

Для вітчизняних домогосподарств важливим джерелом фінансових ресурсів є запозичені кошти. Упродовж 2016–2019 рр. члени домогосподарств активно використовували кредитні ресурси, отримані від вітчизняних банків, причому їх обсяги зросли від 163,3 млрд. грн. 212,5 млрд. грн., натомість у 2020 р. їх обсяг дещо знизився. Протягом 2016–2020 рр. домогосподарства переважно залучали позикові кошти банків на споживчі потреби.

2.2. Оцінка напрямів використання фінансових ресурсів домогосподарств України

У процесі функціонування домогосподарства намагаються досягнути максимально можливого рівня добробуту. Задоволеність рівнем життя окремого домогосподарства залежить від можливостей задовольняти особисті потреби його членів в матеріальних та нематеріальних благах. Саме тому, процес формування фінансових ресурсів домогосподарств продовжується їх розподілом відповідно до потреб із подальшим витрачанням.

Оцінюючи склад витрат домогосподарств можна зробити висновок про заможність окремого домогосподарства та якість життя його членів.

Проаналізуємо динаміку сукупних витрат домогосподарств України (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка сукупних витрат домогосподарств України у 2016–2020 рр.

(в середньому за місяць)

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Сукупні витрати	грн.	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6
Темп зростання	%	-	124,8	116,4	116,4	98,5

Примітка. Складено та розраховано за даними [31; 32]

Показники табл. 2.7, відображають зростання сукупних витрат домогосподарств упродовж 2016–2020 рр.: від 5720,4 грн. у 2016 р. до 9523,6 грн. у 2020 р. Так, за результатами 2017 р. спостерігаємо зростання досліджуваного показника до рівня 7139,4 грн. (темп зростання 124,8%); за результатами 2018 р. обсяг сукупних витрат склав 8308,6 грн. (темп зростання 116,4%); за результатами 2019 р. – 9670,2 грн. (темп зростання 116,4%); за результатами 2020 р. спостерігаємо зниження показника до рівня 9523,6 грн. (темп зростання 98,5%). Динаміка показника сукупних витрат вітчизняних домогосподарств відображена на рис. 2.5.

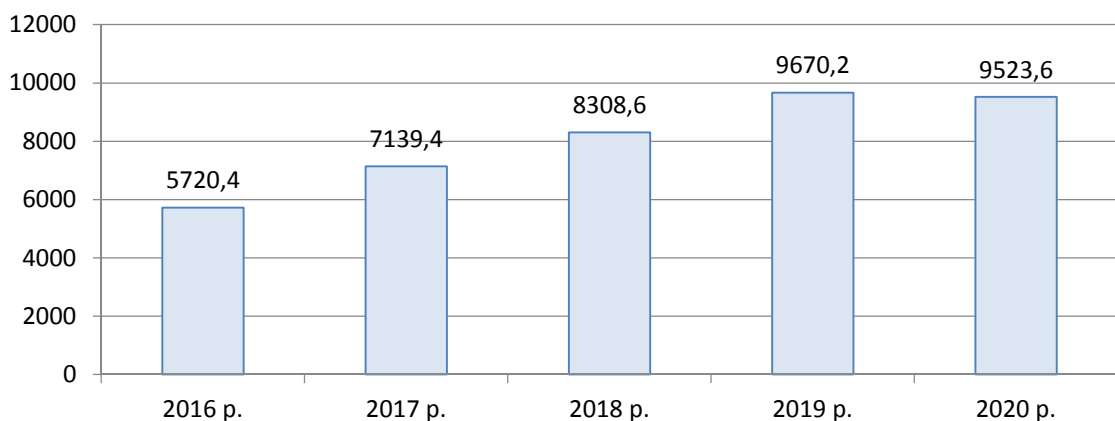

Рис. 2.5. Динаміка сукупних витрат домогосподарств України у 2016–2020 рр.

Сукупні витрати домогосподарств включають споживчі і неспоживчі витрати (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка і структура сукупних витрат домогосподарств України у 2016–2020 рр.

(в середньому за місяць)

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	грн.	питома вага, %	грн.	питома вага, %	грн.	питома вага, %	грн.	питома вага, %	грн.	питома вага, %
Сукупні витрати	5720,4	100	7139,4	100	8308,6	100	9670,2	100	9523,6	100
Споживчі витрати	5331,4	93,2	6634,1	92,9	7655,4	92,0	8826,3	91,3	8704,5	91,4
Неспоживчі витрати	389,0	6,8	505,3	7,1	653,2	8,0	843,9	8,7	819,1	8,6

Примітка. Складено та розраховано за даними [31; 32]

Як бачимо (див. табл. 2.8), у структурі сукупних витрат домогосподарств України основну частину (більше як 90%) становлять споживчі витрати. Так, їх питома вага у сукупних витратах становила: у 2016 році – 93,2%; у 2017 році – 92,9%; у 2018 році – 92,0%; у 2019 році – 91,3%; у 2020 році – 92,9%. Така ситуація є зрозумілою, оскільки домогосподарства виконуючи споживчу функцію в економіці є основними споживачами вироблених товарів і послуг.

Під споживчими витратами домогосподарств розуміють ті грошові витрати, що витрачають на продукти харчування, алкогольні і тютюнові вироби, непродовольчі товари, на оплату послуг. Динаміка споживчих витрат домогосподарств представлена на рис. 2.6.

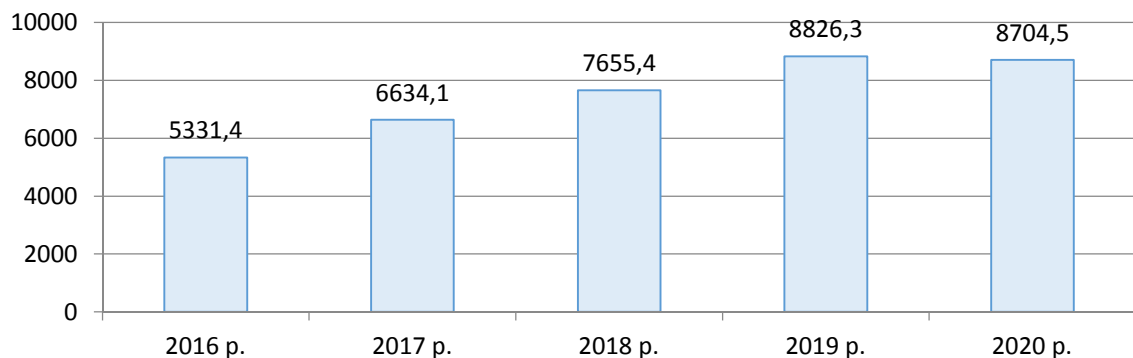

Рис. 2.6. Динаміка обсягу споживчих витрат домогосподарств України у 2016–2020 рр., (у розрахунку за місяць на одне домогосподарство), грн.

Як видно із показників представлених на діаграмі (рис. 2.6), обсяг споживчих витрат зростав у 2016–2019 рр.: у 2016 році – 5331,4 грн., у 2017 році – 6634,1 грн., у 2018 році – 7655,4 грн., у 2019 році – 8826,3 грн. У 2020 році обсяг споживчих витрат у розрахунку за місяць на одне домогосподарство знизився до рівня 8704,5 грн.

Динаміка споживчих витрат домогосподарств та їх структура представлена у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

**Структура споживчих сукупних витрат домогосподарств України
у 2016–2020 рр.**

(в середньому за місяць), %

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Споживчі сукупні витрати	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4
продукти харчування та безалкогольні напої	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1
алкогольні напої	1,1	1,1	1,3	1,2	1,2
тютюнові вироби	1,8	2,0	2,1	2,0	2,3
одяг і взуття	5,6	5,5	5,4	5,5	4,8
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	16,0	17,0	15,2	14,6	14,4
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	1,7	2,0	2,1	1,8	2,0
охорона здоров'я	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3
транспорт	3,6	3,7	3,7	4,8	4,0
зв'язок	2,3	2,4	2,6	2,8	3,4
відпочинок і культура	1,4	1,6	1,8	1,6	1,5
освіта	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9
ресторани та готелі	2,2	2,3	2,4	2,6	1,6
різні товари і послуги	2,5	2,5	2,7	2,6	2,7

Примітка. Складено за даними [31; 32]

Показники табл. 2.9 свідчать, про переважне спрямування споживчих витрати наших співвітчизників на задоволення фізіологічних потреб, зокрема на придбання продуктів харчування. Так, питома вага витрат домогосподарств на продукти харчування становила 46,6–49,8%. Науковцем С. Коваль досліджено, що «...доволі значні обсяги витрат населення України на продукти харчування супроводжувались негативними якісними та кількісними змінами

структури харчування...Через постійне зростання вартості продовольчих товарів значна частина населення змушена була споживати продукти низької якості. Зазначена особливість фінансової поведінки домогосподарств зумовлена низьким рівнем доходів та необхідністю задоволення першочергових потреб пов'язаних із життєдіяльністю домогосподарств» [34, с. 31].

Значна частина коштів населення України використовується на оплату житлово-комунальних послуг, причому відстежується тенденція до зниження їх питомої ваги у сумарних споживчих витратах від 16,0% у 2016 р. до 14,4% у 2020 р. (див. табл. 2.9).

Витрати домогосподарств України на відпочинок та культурний розвиток, освіту, охорону здоров'я є вкладеннями у розвиток людського потенціалу, однак ці групи витрат є доволі низькими в Україні. Характерною особливістю витрачання коштів вітчизняних домогосподарств на відпочинок та задоволення соціально-культурних потреб є їх мізерність: на відпочинок 1,4–1,8%, на освіту 1,0–1,1% (див. табл. 2.9).

Як бачимо, питома вага неспоживчих витрат у сукупних витратах вітчизняних домогосподарств у 2016–2020 рр. зросла від 6,8% до 8,6% (див. табл. 2.8). Неспоживчі витрати становили незначну частку сукупних витрат домогосподарств: у 2016 р – 6,8%; у 2017 р – 7,1%; у 2018 р – 8,0%; у 2019 р – 8,7%; у 2020 р – 8,6%; (див. табл. 2.8). Динаміка обсягу неспоживчих витрат домогосподарств України відображена на рис. 2.7.

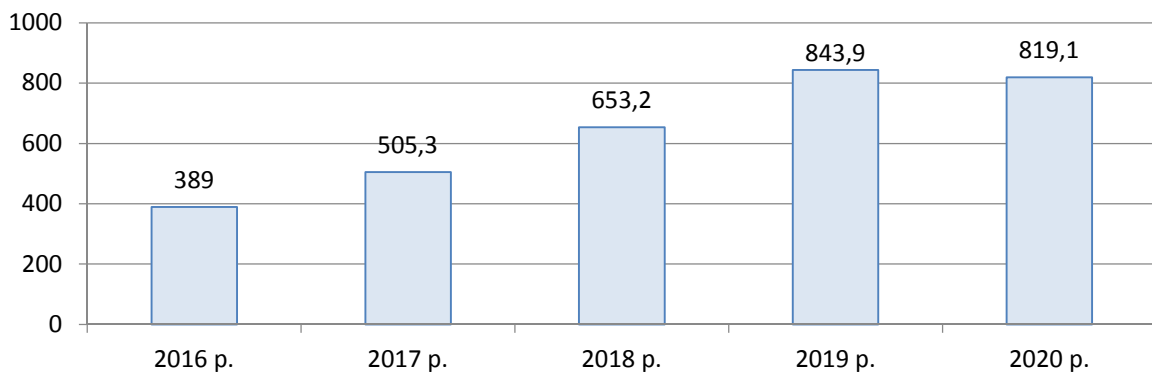

Рис. 2.7. Динаміка обсягу неспоживчих витрат домогосподарств України у 2016–2020 рр. (у розрахунку за місяць на одне домогосподарство), грн.

Неспоживчі сукупні витрати включають як грошові, так і негрошові витрати домогосподарства для допомоги родичам, друзям та іншим особам, витрати на придбання нерухомості, на капітальний ремонт або будівництво житлових приміщень та господарських будівель, для придбання акцій, валюти, сертифікатів, відкриття депозитних чи накопичувальних вкладів у банківських установах, на виплату аліментів, сплату податкових платежів та інших платежів, повернення боргів. Як видно із показників представлених на діаграмі (див. рис. 2.11), обсяг неспоживчих витрат стабільно зростає: у 2015 р. – 351,6 грн., у 2016 р. – 389,0 грн., у 2017 р. – 505,3 грн., у 2018 р. – 653,2 грн., у 2019 р. – 843,9 грн.

Представимо напрямки використання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств у вигляді діаграми (рис. 2.8).

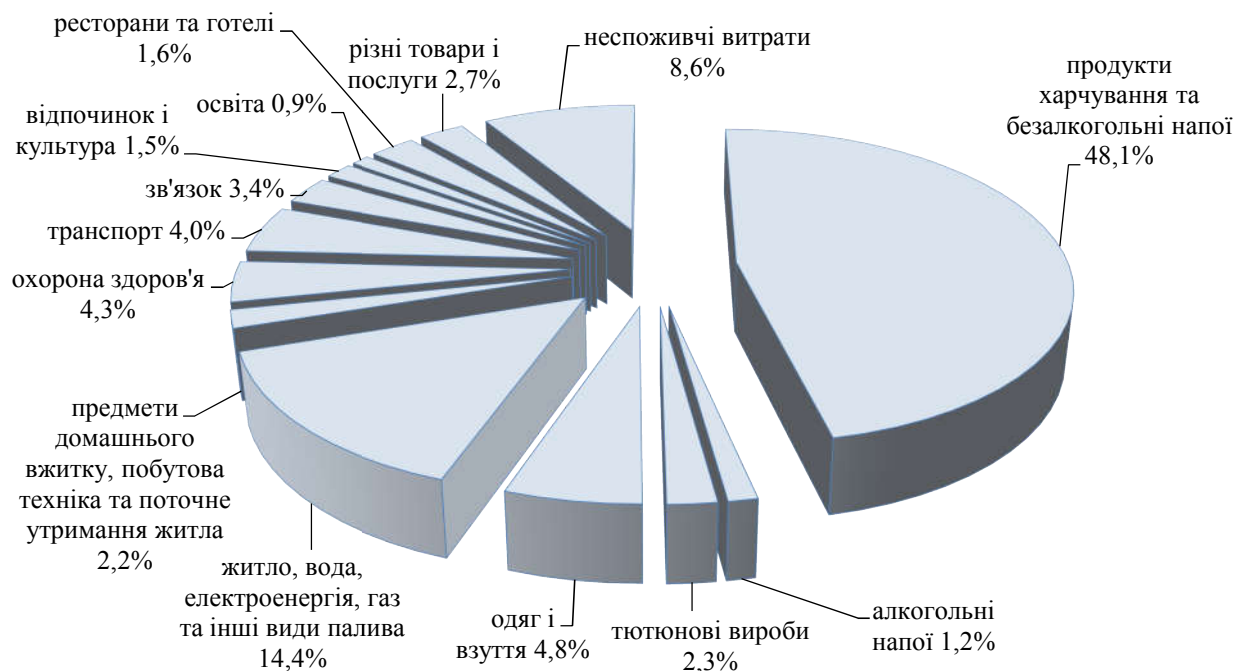

Рис. 2.8. Структура витрат домогосподарств України у 2020 р.

Оцінка напрямків використання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств та їх структури свідчить про переважання витрат споживчого

характеру. Так, фінансові ресурси домогосподарств України у 2020 р. спрямовувались на:

- продукти харчування, безалкогольні напої – 48,1%;
- оплату житлово-комунальних послуг – 14,4%;
- неспоживчі витрати – 8,6%;
- витрати на одяг і взуття – 4,8%;
- витрати на транспорт – 4,0%;
- підтримання здоров'я – 4,3%;
- послуги зв'язку – 3,4%;
- тютюнові вироби – 2,3%;
- витрати на предмети домашнього вжитку, побутову техніку – 2,2%;
- ресторани і готелі – 1,6%;
- відпочинок і культура – 1,5%;
- алкогольні вироби – 1,2% (див. рис. 2.8).

У процесі дослідження напрямків використання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств виявлено, що характерною рисою є переважання витрат на придбання харчових продуктів. Доволі значна частина ресурсів використовується на оплату житлово-комунальних послуг. На жаль, рівень фінансового забезпечення вітчизняних домогосподарств не дозволяє робити значні витрати на відпочинок і культуру, освіту, охорону здоров'я, що є негативним явищем, яке є стримуючим фактором розвитком людського потенціалу.

2.3. Формування заощаджень українськими домогосподарствами

Фінансові ресурси, котрі є у розпорядженні домогосподарств спрямовуються для задоволення потреб їх членів. Якщо обсяг фінансових

ресурсів домогосподарств є більшим, ніж існуючі потреби і відповідно витрати на придбання послуг і товарів, то виникає можливість формувати заощадження.

Переважно під заощадженнями розуміють ту частину фінансових ресурсів, яка залишається не використаною. Заощадження мають вагомое соціально-економічне значення і забезпечують підвищення рівня добробуту членів домогосподарств та сприяють фінансовій незалежності та соціальній захищеності, зміцненню середнього класу.

Формуючи заощадження, члени домогосподарств обирають їх форму. Для вітчизняних домогосподарств найбільш доступним та привабливим є розміщення коштів на депозитних та накопичувальних рахунках банківських установ. Члени домогосподарств в заощадженнях, які акумулюються на рахунках у банківських установах вбачають такі переваги:

- можливість отримувати стабільний дохід;
- можливість отримувати інших видів банківських послуг;
- надійний захист держави у формі гарантування відшкодування коштами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [36, с. 76].

Динаміка депозитів домашніх господарств, залучених вітчизняними банківськими установами представлена у табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Динаміка депозитів домашніх господарств, які залучено
банками України у 2016–2020 рр.**

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Обсяг депозитів домогосподарств	млрд. грн.	444,7	495,3	530,5	576,1	730,3
Темп зростання	%	-	111,4	107,1	108,6	126,8
Абсолютний приріст	млрд. грн.	-	50,6	35,2	45,6	154,2

Примітка. Складено та розраховано за даними [39]

Показники табл. 2.10, відображають стабільне зростання депозитів домашніх господарств, які залучено вітчизняними банківськими установами упродовж 2016–2020 рр.: від 444,7 млн. грн. до 730,0 млн. грн. Так, за результатами 2017 р. спостерігаємо зростання досліджуваного показника від 444,7 млн. грн. до 495,3 млн. грн. (темп зростання 111,4%, абсолютний приріст 50,6 млн. грн.); за результатами 2018 р. обсяг сукупних ресурсів склав 530,5 млн. грн. (темп зростання 107,1%, абсолютний приріст 35,2 млн. грн.); за результатами 2019 р. – 576,1 млн. грн. (темп зростання 108,6%, абсолютний приріст 45,6 млн. грн.); за результатами 2020 р. – 730,3 млн. грн. (темп зростання 126,8%, абсолютний приріст 154,2 млн. грн.).

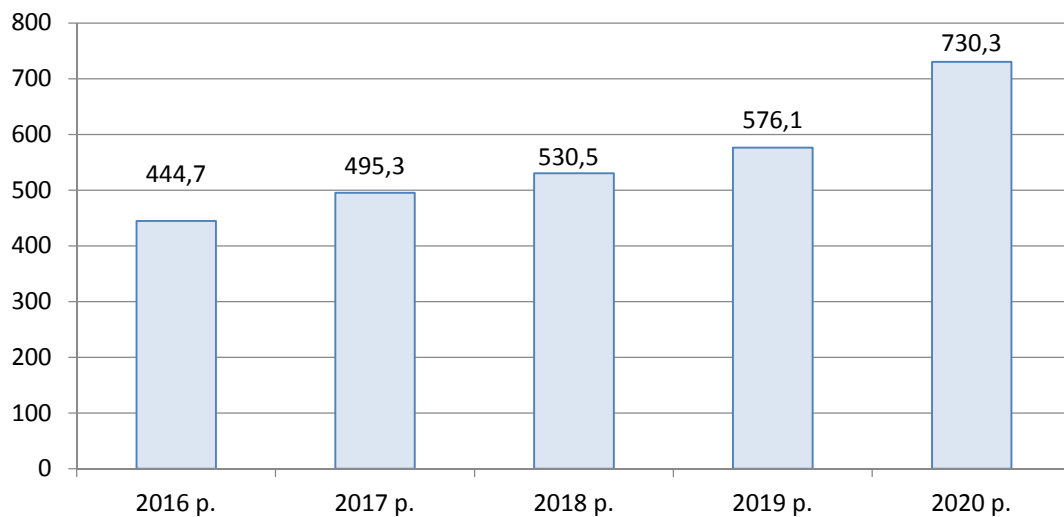

Рис. 2.9. Динаміка депозитів домашніх господарств, які залучено банками України у 2016–2020 рр.

Графічне відображення показника обсягу депозитів домашніх господарств, котрі залучено банківськими установами свідчить про зростання заощаджень у 2016–2020 рр.: від 444,7 млрд. грн. до 730,3 млрд. грн. у 2020 р.

При формуванні заощаджень домогосподарства вимушені відмовитися від поточного споживання на користь майбутнього. Залежно від мотивів заощаджень, домогосподарства можуть їх накопичувати різні строки. Тобто, при формуванні заощаджень домогосподарства укладають депозитні договори на різні терміни (див. табл. 2.11).

У процесі аналізу показників, які представлено у табл. 2.11 виявлено структурні зрушення депозитних коштів населення за термінами їх вкладання. Так, у 2016 рр. домогосподарства надавали перевагу розміщенню коштів на депозитних рахунках терміном до 1 року (38,6%). Заощадження на вимогу склали 29,2%, а на термін від 1 до 2 років – 31,1%.

Таблиця 2.11

Динаміка та структура депозитів домогосподарств за строками повернення, залучених банками України у 2016–2020 рр.

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Депозити, всього	млрд. грн.	444,7	495,3	530,5	576,1	730,3
	питома вага, %	100	100	100	100	100
На вимогу	млрд. грн.	129,6	166,0	203,4	240,1	379,0
	питома вага, %	29,2	33,5	38,3	41,7	51,9
До 1 року	млрд. грн.	171,5	181,1	210,2	237,7	237,5
	питома вага, %	38,6	36,6	39,6	41,3	32,5
Від 1 до 2 років	млрд. грн.	138,2	142,0	109,9	92,7	104,9
	питома вага, %	31,1	28,7	20,7	16,1	14,4
Більше 2 років	млрд. грн.	5,4	6,2	6,8	5,6	8,9
	питома вага, %	1,2	1,3	1,3	1,0	1,2

Примітка. Розраховано і складено за даними [39]

Як бачимо (табл. 2.11), у 2017–2020 рр. домогосподарства почали надавати перевагу депозитам на більш короткі терміни. Так, питома вага депозитів на термін від 1 до 2 років знизилась від 28,7 % у 2017 р. до 14,4,0% у 2020 р.; на термін більше 2 років знизилась від 1,3 % у 2017 р. до 1,2% у 2020 р.

Упродовж усього досліджуваного періоду значні обсяги депозитних коштів члени домогосподарств розміщують на термін до 1 року. Питома вага таких депозитів становила: у 2016 р. – 38,6%, у 2017 р. – 36,6%; у 2018 р. – 39,6%, у 2019 р.– 41,7%; у 2020 р. – 32,5%, (див. табл. 2.11).

У процесі дослідження виявлено, що найбільше змінились обсяги та питома вага заощаджень, які можна повернути за першою вимогою. Так,

питома вага депозитів на вимогу становила: у 2016 р. – 29,1%, у 2017 р. – 33,5%; у 2018 р. – 38,4%, у 2019 р. – 41,7%; у 2020 р. – 51,9%, (див. табл. 2.11).

Таким чином, оцінка структури заощаджень домогосподарств України у динаміці за строками їх погашення, дозволяє зробити висновок про зниження питомої ваги довгострокових депозитів за одночасного зростання частки короткострокових депозитів і особливо коштів на вимогу.

Структуру заощаджень домогосподарств за термінами їх розміщення у 2020 р. зображено на рис. 2.10.

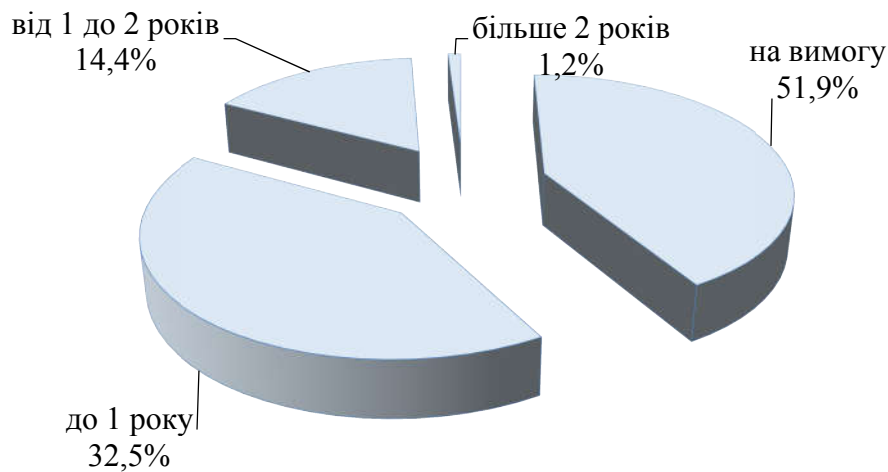

Рис. 2.10. Структура заощаджень домогосподарств за строками розміщення у 2020 р.

Як видно із рис. 2.10, найбільша частина заощаджень домогосподарств у 2020 р. мобілізована вітчизняними банками на поточних рахунках, з яких грошові кошти можуть бути повернуті за першою вимогою (51,9%). Питома вага коштів, які розміщено на депозитних рахунках на строк до 1 року склала 32,5%. Питома вага коштів домогосподарств, які залучено на строк від 1 до 2 років склала 14,4%. Заощадження домогосподарств, які відповідно договору будуть повернуті через більше як 2 роки – 1,2%.

Заощадження домогосподарств, які залучається банківськими установами беруть участь у кругообігу грошових капіталів на фінансовому ринку і таким чином сприяють розвитку як суб'єктів господарювання, так і економіки держави загалом. Для домогосподарств, заощадження є джерелом додаткових

доходів, причому відкладаючи частину фінансових ресурсів на більш тривалі терміни вкладники отримують вищі відсоткові ставки.

Домогосподарства, формуючи заощадження мають можливість обирати валюту накопичення. Формування заощаджень у національній та іноземній валюті має як переваги так і недоліки (див. табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Переваги та недоліки заощаджень домогосподарств у
національній та іноземній валютах [41]**

Форми депозитів	Переваги	Недоліки	Вплив кризових явищ
Депозити в національній валюті	– компенсують вплив інфляції при стабільній економіці; – ліквідні; – висока відсоткова ставка; – є мотивом звички до заощаджень домогосподарств	– при високому рівні інфляції заощадження знецінюються, відсотки за депозитом не покривають інфляцію	Сильний
Депозити в іноземній валюті	– доходи, які залежать від коливань валютного курсу; – ліквідні	– збитки, які залежать від коливань валютного курсу; – невисока відсоткова ставка	Середній

Динаміку та структуру заощаджень вітчизняних домогосподарств у розрізі валют представлено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Динаміка та структура депозитів домогосподарств, залучених банками
України за 2016–2020 рр. у розрізі валют**

Показники		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Депозити, всього	млрд. грн.	444,7	495,3	530,5	576,1	730,3
	питома вага, %	100	100	100	100	100
Гривня	млрд. грн.	209,6	252,4	289,1	339,2	433,4
	питома вага, %	47,1	51,0	54,5	58,9	59,3
Долар США	млрд. грн.	199,3	203,7	202,6	198,4	241,5
	питома вага, %	44,9	41,1	38,2	34,4	33,1
Євро	млрд. грн.	34,5	38,1	37,2	37,5	53,9
	питома вага, %	7,8	7,7	7,0	6,5	7,4
Інші валюти	млрд. грн.	1,1	0,9	0,9	0,8	1,3
	питома вага, %	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2

Примітка. Розраховано і складено за даними [42].

Як видно із табл. 2.13, вітчизняні домогосподарства при формуванні заощаджень надають перевагу національній валюті, причому аналіз динаміки показників структури свідчить про позитивну динаміку. Так, частка заощаджень домогосподарств у національній валюті становила: у 2016 р. – 47,2%, у 2017 р. – 51,0%, у 2018 р. – 54,6%; у 2014 р. – 58,9%; у 2020 р. – 59,3%. Зростання заощаджень у національній валюті можна пояснити стабілізацією курсу, що зумовило підвищення довіри до національної валюти.

Показники табл. 2.13 свідчать, що значну частину заощаджень домогосподарства формують у доларах США. Так, питома вага заощаджень домогосподарств у доларах США становила: у 2016 р. – 44,8%; у 2017 р. – 41,1%; у 2018 р. – 38,2%; у 2019 р. – 34,4%; у 2015 р. – 33,1%. Як бачимо, питома вага заощаджень у доларах США мала тенденцію до зниження.

Домогосподарства також накопичують заощадження у євро. Так, частка заощаджень домогосподарств у євро становила: у 2016 р. – 7,8%; у 2017 р. – 7,7%; у 2018 р. – 7,0%; у 2019 р. – 6,5%; у 2020 р. – 7,4%. Оцінка показників свідчить, що заощадження домогосподарств, котрі зберігалися на депозитних рахунках в банках у євро не зазнали суттєвих змін і коливались у межах 6,5–7,8%.

Структура заощаджень домогосподарств в розрізі валют представлена на рис. 2.11.

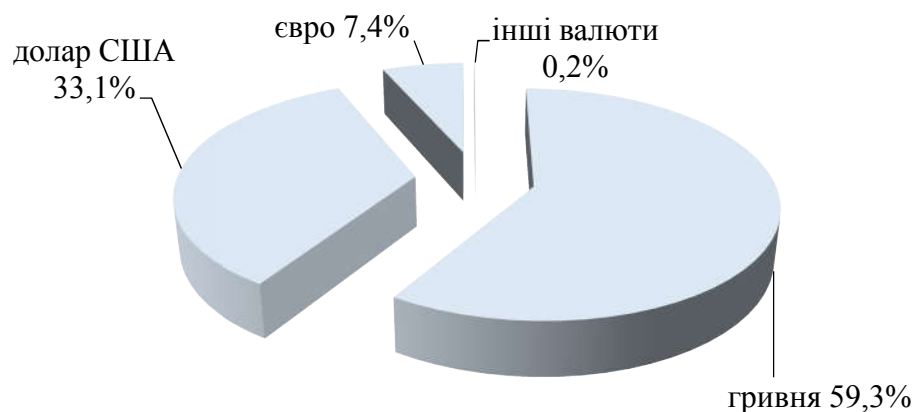

Рис. 2.11. Структура депозитів домашніх господарств, залучених банками України у розрізі валют у 2020 р.

Показники, відображені на діаграмі (рис. 2.11), найбільше заощаджень домогосподарств сформовано у національній валюті – 59,3%; у доларах США – 33,1%; у євро – 7,4%; в інших валютах – 0,1%.

Схильність членів домогосподарств до заощаджень залежить як від обсягу фінансових ресурсів, так і від обсягу витрат. Як свідчать результати самооцінки власних доходів членами домогосподарств у 2020 р. значна частина домогосподарств з низькими доходами взагалі не має можливості заощаджувати (43,7% опитаних) і тільки 11,7% домогосподарств визнали, що мали достатньо доходів і формували заощадження [43].

Домогосподарства самостійно приймають рішення про пропорції споживання і заощадження як на основі поточних сукупних доходів у натуральній і грошовій формах, так і очікуваних майбутніх надходжень. На нашу думку, систематичне складання бюджету домогосподарства дозволить реально оцінити його фінансовий потенціал та сприятиме формуванню заощаджень для з метою подальшого інвестування або задоволення майбутніх потреб.

Підсумовуючи, слід вказати на стримуючі фактори, які негативно впливають на формування заощаджень домогосподарств:

- низький рівень заробітної плати;
- фінансова неспроможність солідарної пенсійної системи, яка не здатна забезпечити високий рівень життя людей пенсійного віку;
- поширення фінансового шахрайства;
- недостатній рівень фінансової грамотності населення, відсутність мотивації до заощаджень [44, с. 126].

Висновки до розділу 2

Дослідження динаміки фінансових ресурсів домогосподарств України дозволяє зробити висновок про їх стабільне зростання упродовж 2016–2020 рр. Оцінка структури фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств свідчить, що основним джерелом їх формування є заробітна плата та соціальні допомоги. Частка доходів від підприємницької діяльності є дещо нижчою.

Для вітчизняних домогосподарств важливим джерелом фінансових ресурсів є запозичені кошти. Упродовж 2016–2019 рр. члени домогосподарств активно використовували кредитні ресурси, отримані від вітчизняних банків, причому їх обсяги зросли від 163,3 млрд. грн. 212,5 млрд. грн., натомість у 2020 р. їх обсяг дещо знизився. Протягом 2016–2020 рр. домогосподарства переважно залучали позикові кошти банків на споживчі потреби.

У процесі дослідження напрямків використання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств виявлено, що характерною рисою є переважання витрат на придбання харчових продуктів. Доволі значна частина ресурсів використовується на оплату житлово-комунальних послуг. На жаль, рівень фінансового забезпечення вітчизняних домогосподарств не дозволяє робити значні витрати на відпочинок і культуру, освіту, охорону здоров'я, що є негативним явищем, яке є стримуючим фактором для розвитку людського потенціалу.

У процесі дослідження виявлено, що обсяг депозитів домашніх господарств, котрі залучено банківськими установами стабільно зростає від 444,7 млрд. грн. до 730,3 млрд. грн. у 2020 р.

Оцінка структури заощаджень домогосподарств України у динаміці за строками їх погашення, дозволило зробити висновок про зниження питомої ваги довгострокових депозитів за одночасного зростання частки короткострокових депозитів і особливо коштів на вимогу. Так, у 2020 р. частка коштів, які мобілізовано вітчизняними банками на поточні рахунки (з яких вони можуть бути повернуті за першою вимогою) складає 51,9%. Питома вага

коштів, які розміщено на депозитних рахунках на строк до 1 року склала 32,5%. Питома вага коштів домогосподарств, які залучено на строк від 1 до 2 років склала 14,4%. Заощадження домогосподарств, які відповідно договору будуть повернуті через більше як 2 роки – 1,2%.

Домогосподарства, формуючи заощадження мають можливість обирати валюту накопичення. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що вітчизняні домогосподарства при формуванні заощаджень надають перевагу національній валюті

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

3.1. Напрямки зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств

Підвищення добробуту населення та зростання обсягу фінансових ресурсів, якими володіють члени домогосподарств значною мірою визначається соціально-економічною політикою держави та заходами, котрі реалізуються в межах даної політики. Саме державна політика є базою, яка створює передумови для потенційних можливостей домогосподарств нарощувати власні фінансові ресурси.

Кризові явища в економіці, пандемія, викликана поширенням COVID-19 негативно вплинули на фінансовий стан вітчизняних домогосподарств загалом та формування їх фінансових ресурсів зокрема.

У процесі дослідження виявлено, що для вітчизняних домогосподарств основним джерелом формування фінансових ресурсів в Україні є доходи від трудової діяльності (див. табл. 2.2), однак низький рівень заробітної плати, поляризація можливостей її отримання залежно від регіону проживання (див. табл. 2.4) не забезпечує реалізацію її стимулюючої та відтворювальної функцій. Загострення проблем на ринку праці зумовлює подальше погіршення ситуації. Особливо гострою є ця проблема для домогосподарств, які проживають у сільській місцевості.

На нашу думку, зростанню фінансових ресурсів за рахунок трудових доходів діяльності можна досягти шляхом здійснення певних заходів з боку держави, зокрема:

- сприяння зацікавленості роботодавців створювати нові робочі місця;
- здійснювати заходи спрямовані на підвищення зайнятості населення;
- сприяння підприємницької активності членів домогосподарств.

З метою стимулювання підприємницької активності членів домогосподарств доцільно здійснити певні заходи, які спрямовані на здобуття знань та вмінь для підприємницької діяльності. Такими заходами можуть стати:

- надання консультативних послуг для підприємців-початківців із питань законодавства та оподаткування, маркетингу та менеджменту, надання підтримки при розробленні бізнес-планів;

- розроблення соціальних освітніх програм для активізації мотивів до підприємницької діяльності соціально незахищених верств населення (молоді, інвалідів, звільнених у запас військових, учасників АТО, безробітних) [45, с. 281].

Доцільним є впровадження заходів для підтримання підприємницької ініціативи безробітних, зокрема, забезпечення державної підтримки безробітних при відкритті власного малого бізнесу.

В нинішніх умовах, особливо при поширенні пандемії корона вірусу COVID-19, можливості працевлаштування та одержання доходів істотно скоротилися, доцільно розробити та реалізувати національні проекти, які передбачатимуть залучення незайнятих громадян до продуктивної праці, зокрема:

- проведення ярмарків робочих місць та вакансій, днів відкритих дверей для випускників шкіл, молоді;

- організація тренінгів за програмою «Підприємець-початківець»;

- поширення інформації серед незайнятого населення щодо можливостей започаткування підприємницької діяльності;

- надання консультацій стосовно організації та здійснення підприємницької діяльності;

- інвестування в розвиток людського капіталу шляхом реалізації різноманітних програм професійної освіти, підвищення кваліфікації, перенавчання, оскільки володіння додатковими знаннями та вміннями дає конкуренті переваги на ринку праці, і доходи таких громадян мають можливості до зростання [46, с. 62].

На нашу думку, державні заходи щодо забезпечення належних умов для створення сприятливого підприємницького середовища повинні бути спрямовані на сприяння розвитку та самореалізації власного інтелектуального й професійного потенціалу громадян, тобто на формування конкурентоспроможної найманої робочої сили.

З метою підвищення зайнятості населення у сільській місцевості доцільно на загальнодержавному рівні розробити заходи, які сприятимуть розвитку малого бізнесу та, відповідно, передбачають створення робочих місць для сільських жителів (рис. 3.1).

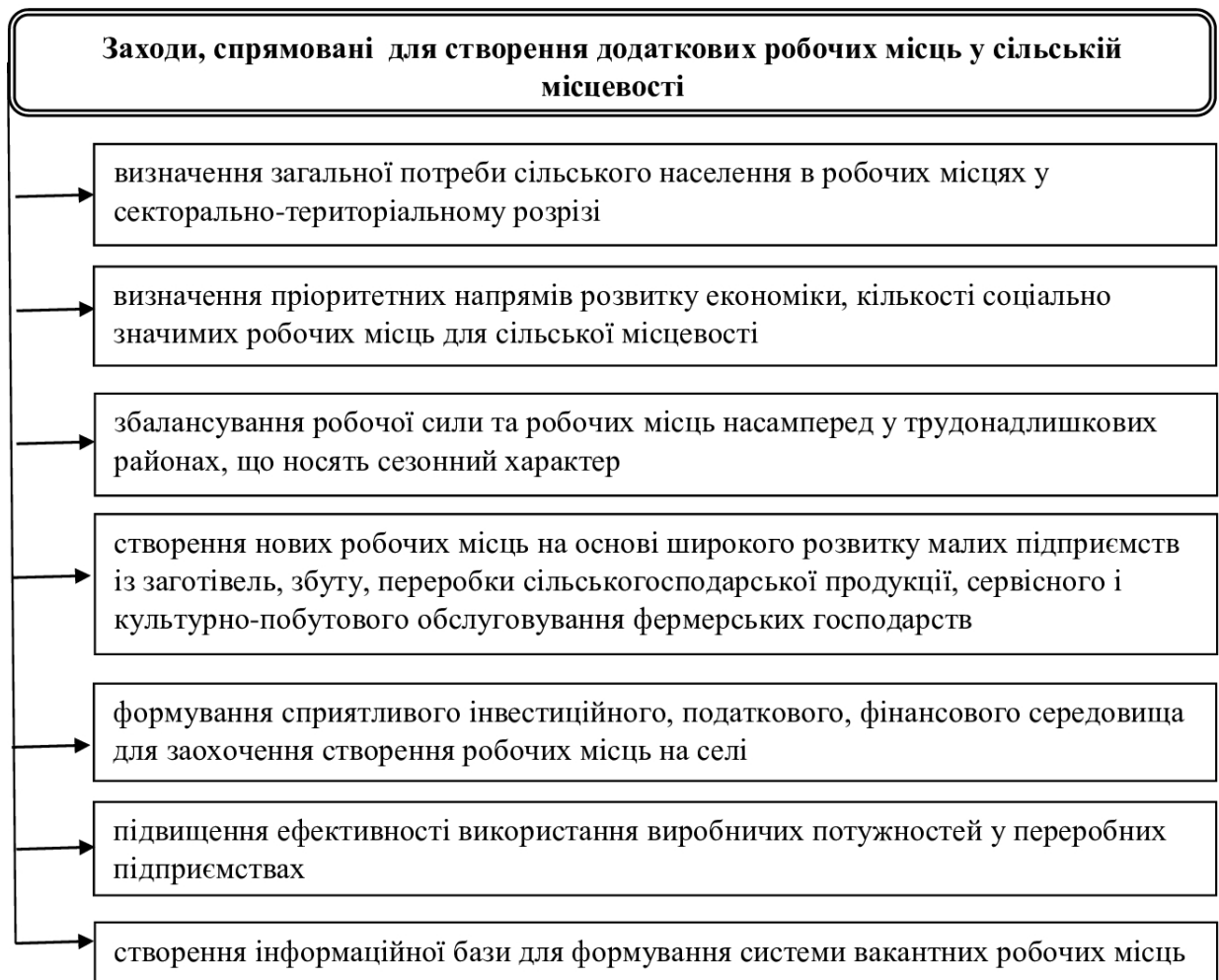

Рис. 3.1. Заходи, спрямовані для створення робочих місць в сільській місцевості [47, с. 507]

На думку дослідників Гнибіденко І.Ф. та Руснак А. Д. реалізація заходів «... для створення робочих місць вимагає чіткої реалізації цілей щодо заповнення та створення нових робочих місць і збалансування їх з робочою силою. З цією метою слід створити повноцінний ринок праці у сільській місцевості» [48, с. 51].

Зростанню обсягу фінансових ресурсів домогосподарств сприятиме система оплати праці, в основу якої покладено стимулювання підвищення результативності праці та використання контрактної форми трудових відносин. Така система оплати праці проявила себе позитивно у Німеччині і Великобританії, оскільки мотивує працівників досягати кращих результатів роботи, виготовляти більш якісну продукцію та у більшій кількості. При укладенні трудових контрактів чітко вказуються умови праці та вимоги до працівника, що в першу чергу сприяє захисту прав найманих працівників [49]. Для розвитку підприємницької активності в сільській місцевості доцільно створити сприятливі умови для подальшого розвитку сімейних фермерських господарств та інших форм малого бізнесу, упровадити спеціальні програми державної підтримки (розвиток партнерства та кооперації, мікрокредитування, диверсифікація зайнятості і доходів сімейних господарств).

Крім того, доцільно запровадити в сільській місцевості привабливі умови для розвитку різних форм самостійної зайнятості сільського населення шляхом прийняття законодавчих змін щодо пільг [48, с. 51].

Враховуючи, що для вітчизняних домогосподарств важливим джерелом формування фінансових ресурсів є соціальні трансферти доцільно розробити та запровадити заходи реформування у сфері соціального захисту населення. Існуюча система соціального захисту населення переважно стимулює пасивність, утриманські настрої (особливо серед працездатної частини населення), що знижує мотивацію до самостійного забезпечення свого матеріального добробуту. Вважаємо, що система соціального захисту населення має, з одного боку, виявляти турботу про своїх громадян, а з іншого – створювати умови, котрі спонукатимуть членів домогосподарств до активної

трудової діяльності і прагнути самим піклуватися про своє фінансове забезпечення [50, с. 199].

Отже, реалізація державної політики спрямованої на зростання обсягів фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств має передбачати такі основні напрями:

- введення системи оплати праці в основу якої покладено стимулювання підвищення результативності праці та використання контрактної форми трудових відносин;
- створення умов для подальшого розвитку сімейних фермерських господарств та інших форм малого бізнесу, упровадити спеціальні програми державної підтримки (розвиток партнерства та кооперації, мікрокредитування, диверсифікація зайнятості і доходів сімейних господарств);
- запровадження в сільській місцевості привабливих умов для розвитку різних форм самостійної зайнятості сільського населення шляхом прийняття законодавчих змін щодо пільг;
- адресність соціального захисту населення, тобто спрямування підтримки на тих осіб, які не можуть працювати.

3.2. Фінансова грамотність як інструмент зростання фінансових ресурсів домогосподарств

Фінансова грамотність членів домогосподарств підвищує можливості формувати та ефективно використовувати фінансові ресурси. Підвищення рівня фінансової грамотності спрямоване на прийняття правильних фінансових рішень при використанні фінансових ресурсів на придбання товарів, фінансових послуг [51, с. 152].

Фінансово грамотні члени домогосподарств здатні ефективно формувати

та розпоряджатися фінансовими ресурсами, приймати оптимальні рішення, котрі стосуються доходів та витрат, враховувати довгострокові інтереси, володіють інформацією про фінансові послуги та можливості, вміють розпізнавати фінансові загрози та здатні уникати фінансових ризиків. Саме тому, підвищення рівня фінансової грамотності населення України є важливою передумовою зростання фінансових ресурсів та їх ефективного використання.

У сучасних умовах проблемами, які негативно впливають на можливості формування фінансових ресурсів домогосподарств є:

- необґрунтовано високі очікування населення на державну фінансову допомогу у випадку фінансових втрат. Так, значна частина громадян не визнає особистої відповідальності за прийняті фінансові рішення та вважає, що держава зобов'язана компенсувати всі втрати від падіння цін на акції, паї, нерухомість тощо;

- нездатність членів домогосподарств приймати ефективні фінансові рішення, котрі здатні забезпечити їх стабільний фінансовий стан;

- недостатність або відсутність знань громадян про особливості функціонування та інструменти фінансового ринку [52, с. 18].

Вміння членів домашніх господарств приймати ефективні фінансові рішення у сфері формування та використання фінансових ресурсів є надзвичайно важливим. Однак, громадяни, не володіючи фінансовою інформацією, яку потрібно розуміти та проаналізувати, не маючи фінансової освіти чи відповідного досвіду не завжди можуть прийняти правильні рішення. Саме тому, проблема підвищення рівня фінансової грамотності населення є особливо актуальною [51, с. 153].

Фінансово грамотні громадяни позитивно впливають на економіку держави загалом та на рівень добробуту окремих домогосподарств, сприяють прийняттю ефективних фінансових рішень, зокрема:

- підвищується ефективність використання фінансових інструментів, що у свою чергу забезпечує розвиток фінансового ринку та його стабільність;

- зростає рівень добробуту домогосподарств завдяки навикам управляти

доходами та видатками;

- підвищується рівень фінансової безпеки домогосподарств, посилюється захист від ризиків фінансового шахрайства;

- зростає обсяг заощаджень домогосподарств, які розміщено на рахунках фінансових посередників. Це зумовлює не лише зростання пасивних доходів населення, а й сприяє розвитку реального сектору економіки;

- підвищується рівень фінансового забезпечення осіб, які вийшли на пенсію [53, с. 77].

Підвищення фінансової грамотності населення є важливим завданням держави, яке потребує розв'язання. До того ж, необхідність вирішення проблеми підвищення рівня фінансової активності домогосподарств України зумовлює потребу розроблення і реалізації виваженої державної політики, котра спрямована на підвищення рівня фінансової грамотності усіх верств населення. Комплексний підхід у процесі реалізації політики сприятиме розв'язанню даної проблеми і забезпечить ефективність реалізованих заходів при умові об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, комерційних та громадських організацій, закладів освіти, котрі впроваджують ініціативи для підвищення фінансової грамотності населення.

На нашу думку, для досягнення стратегічної мети державної політики, котра спрямована на підвищення фінансової грамотності державі потрібно:

- стати координатором громадських обговорень щодо перспектив фінансової освіти населення;

- забезпечити, щоб розроблена програма не стала рекламною та маркетинговою діяльністю, яка просуває продукцію та залучає клієнтів;

- створити умови для підвищення прозорості фінансових установ шляхом надання повної та легкої для розуміння інформації.

Для реалізації вищеназаних завдань необхідно налагодити ефективний механізм співпраці професійних учасників фінансового ринку, навчальних закладів та домогосподарств у сфері підвищення фінансової грамотності населення.

У контексті вирішення цієї проблеми постає завдання сформулювати законодавчо-нормативну базу для регулювання цього процесу. Вважаємо, що доцільно розробити національну стратегію розвитку фінансової грамотності, яка окреслюватиме конкретні заходи та механізми їх реалізації. Його розвиток сприятиме поширенню фінансових знань, навичок та вмінь громадян у різних сферах фінансового ринку та розраховані на різні цільові аудиторії [53, с. 78].

Викладачі та науковці мають вирішити проблему адаптації теоретичних і практичних знань для підвищення фінансової грамотності громадян, розробити методи навчання, нові освітні та інформаційні продукти, доступні і зрозумілі. Молодь та школярі можуть отримати фінансові знання у вчителів та викладачів, хоча сьогодні в шкільних програмах та навчальних курсах з економіки та неекономічних дисциплін немає предметів, які стосуються особистих фінансів.

При складанні навчальних планів та програм з фінансової грамотності рекомендується уникати нав'язування конкретних моделей фінансової поведінки, оскільки в умовах фінансової нестабільності особи самостійно відповідають за фінансові рішення. Розглядаючи певні рішення чи моделі поведінки в процесі навчання, не можна нав'язувати певну «правильну» модель поведінки, доцільно наголошувати та звертати увагу на неправильну поведінку. Рекомендується, щоб члени домогосподарств навчились самостійно шукати інформацію з різних джерел, а не просто слідували пропозиціям інших людей, щоб уникнути фінансових втрат спираючись на рішення інших людей [54, с. 55].

Для України важливим є завдання досягнути такого рівня фінансової грамотності членів домогосподарств, котрий передбачає наявність вміння формування заощаджень у формі депозитів, володіння знаннями про діяльність фінансових інституцій, таких як недержавні пенсійні фонди, банківські установи, страхові та брокерські компанії, приватні інвестиційні фонди, усвідомлення фінансових законів ринку, навички купівлі та продажу цінних паперів тощо.

У процесі поширення фінансової грамотності особливу увагу доцільно звернути на доросле населення, яке має приймати самостійні, виважені та ефективні фінансові рішення при користуванні різними фінансовими інструментами та планувати майбутнє пенсійне забезпечення. Серед дорослого населення віковою групою є старше покоління – пенсіонери, які потребують особливої уваги при донесенні інформації щодо розпорядження наявними грошовими коштами, прав споживачів фінансових послуг уникнення фінансового шахрайства.

Підхід до підвищення фінансової грамотності повинен базуватися на практичних потребах домогосподарств. Саме тому, на загальнодержавному рівні доцільно:

- розробити організаційно-методичне забезпечення для використання різноманітних доступних каналів отримання інформації населенням;
- розробити та впровадити різноманітні освітні програми для підвищення фінансової грамотності.

У процесі популяризації фінансових знань особливу увагу рекомендується приділяти дорослому населенню, яке має приймати ефективні, самостійні та виважені фінансові рішення при використанні різноманітних фінансових інструментів та плануванні майбутнього життя при виході на пенсію.

Серед дорослого населення особливо вразливою віковою групою є покоління пенсіонерів, котрі потребують особливої уваги при роз'ясненні інформації про розпорядження готівкою та права споживачів фінансових послуг та уникнення фінансових махінацій.

Програми та методи підвищення фінансової грамотності повинні ґрунтуватися на реальних потребах домогосподарств. Пропонуємо на загальнодержавному рівні:

- забезпечити організаційно-методичну підтримку використання різноманітних доступних каналів отримання інформації;
- розробляти та впроваджувати різноманітні освітні програми для

покращення фінансових знань;

- проводити регулярні дослідження для визначення рівня фінансової грамотності населення;
- сформулювати та впровадити національні стандарти щодо фінансової грамотності населення;
- вивчити прогресивний світовий досвід підвищення рівня фінансової грамотності серед населення та розробити цільові програми для різних вікових груп громадян.

Для підвищення рівня фінансової грамотності членів домогосподарств необхідно об'єднати зусилля держави, некомерційних структур та громадських організацій, адже це позитивно вплине на економічний розвиток та економічну стабільність, покращить добробут вітчизняних домогосподарств.

Висновки до розділу 3

Дослідження напрямків зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств дозволило запропонувати заходи спрямовані на збільшення трудових доходів населення:

- сприяти зацікавленості роботодавців створювати нові робочі місця;
- здійснювати заходи спрямовані на підвищення зайнятості населення;
- сприяння підприємницькій активності членів домогосподарств.

Для досягнення стратегічної мети державної політики, котра спрямована на підвищення фінансової грамотності державі потрібно:

- стати координатором громадських обговорень щодо перспектив фінансової освіти населення;
- забезпечити, щоб розроблена програма не стала рекламною та маркетинговою діяльністю, яка просуває продукцію та залучає клієнтів;
- створити умови для підвищення прозорості фінансових установ шляхом надання повної та легкої для розуміння інформації.

Програми та методи підвищення фінансової грамотності повинні ґрунтуватися на реальних потребах домогосподарств. Пропонуємо на загальнодержавному рівні:

- забезпечити організаційно-методичну підтримку використання різноманітних доступних каналів отримання інформації;
- розробляти та впроваджувати різноманітні освітні програми для покращення фінансових знань;
- проводити регулярні дослідження для визначення рівня фінансової грамотності населення;
- сформулювати та впровадити національні стандарти щодо фінансової грамотності населення;
- вивчити прогресивний світовий досвід підвищення рівня фінансової грамотності серед населення та розробити цільові програми для різних вікових груп громадян.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних засад практики та проблематики формування фінансових ресурсів домогосподарств дало змогу сформулювати такі висновки та пропозиції.

Фінансові ресурси домогосподарств є матеріальним проявом фінансових відносин та показником рівня життя не лише громадян, а й індикатором фінансової стійкості держави та соціальної ситуації в країні. Рівень добробуту громадян визначається обсягом фінансових ресурсів, які дозволяють повноцінно розвиватися кожному із членів домогосподарства – безпосереднім носіям людського капіталу.

Формування і використання фінансових ресурсів домашніх господарств має важливу роль не лише для задоволення потреб членів домогосподарств, а й для подальшого економічного розвитку держави, оскільки у процесі витрачання отриманих доходів домогосподарствами активізується розвиток ринку товарів і послуг, що у свою чергу сприяє подальшому соціально-економічному розвитку держави загалом.

Дослідження динаміки фінансових ресурсів домогосподарств України дозволяє зробити висновок про їх стабільне зростання упродовж 2016–2020 рр. Оцінка структури фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств свідчить, що основним джерелом їх формування є заробітна плата та соціальні допомоги.

Для вітчизняних домогосподарств важливим джерелом фінансових ресурсів є запозичені кошти. Упродовж 2016–2019 рр. члени домогосподарств активно використовували кредитні ресурси, отримані від вітчизняних банків, причому їх обсяги зросли від 163,3 млрд. грн. 212,5 млрд. грн., натомість у 2020 р. їх обсяг дещо знизився. Протягом 2016–2020 рр. домогосподарства переважно залучали позикові кошти банків на споживчі потреби.

У процесі дослідження напрямків використання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств виявлено, що характерною рисою є переважання витрат на придбання харчових продуктів. Доволі значна частина ресурсів

використовується на оплату житлово-комунальних послуг. На жаль, рівень фінансового забезпечення вітчизняних домогосподарств не дозволяє робити значні витрати на відпочинок і культуру, освіту, охорону здоров'я, що є негативним явищем, яке є стримуючим фактором для розвитку людського потенціалу.

У процесі дослідження виявлено, що обсяг депозитів домашніх господарств, котрі залучено банківськими установами стабільно зростає від 444,7 млрд. грн. до 730,3 млрд. грн. у 2020 р.

Оцінка структури заощаджень домогосподарств України у динаміці за строками їх погашення, дозволило зробити висновок про зниження питомої ваги довгострокових депозитів за одночасного зростання частки короткострокових депозитів і особливо коштів на вимогу.

Домогосподарства, формуючи заощадження мають можливість обирати валюту накопичення. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що вітчизняні домогосподарства при формуванні заощаджень надають перевагу національній валюті

Дослідження напрямків зростання фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств дозволило запропонувати заходи спрямовані на збільшення трудових доходів населення:

- сприяти зацікавленості роботодавців створювати нові робочі місця;
- здійснювати заходи спрямовані на підвищення зайнятості населення;
- сприяння підприємницькій активності членів домогосподарств.

З метою стимулювання підприємницької активності членів домогосподарств доцільно здійснити певні заходи, які спрямовані на здобуття знань та вмінь для підприємницької діяльності. Такими заходами можуть стати:

- надання консультативних послуг для підприємців-початківців із питань законодавства та оподаткування, маркетингу та менеджменту, надання підтримки при розробленні бізнес-планів;

- розроблення соціальних освітніх програм для активізації мотивів до підприємницької діяльності соціально незахищених верств населення (молоді, інвалідів, звільнених у запас військових, учасників АТО, безробітних).

В нинішніх умовах, особливо при поширенні пандемії корона вірусу COVID-19, можливості працевлаштування та одержання доходів істотно скоротилися, доцільно розробити та реалізувати національні проекти, які передбачатимуть залучення незайнятих громадян до продуктивної праці, зокрема:

- проведення ярмарків робочих місць та вакансій, днів відкритих дверей для випускників шкіл, молоді;
- організація тренінгів за програмою «Підприємець-початківець»;
- поширення інформації серед незайнятого населення щодо можливостей започаткування підприємницької діяльності;
- надання консультацій стосовно організації та здійснення підприємницької діяльності;
- інвестування в розвиток людського капіталу шляхом реалізації різноманітних програм професійної освіти, підвищення кваліфікації, перенавчання, оскільки володіння додатковими знаннями та вміннями дає конкуренті переваги на ринку праці, і доходи таких громадян мають можливості до зростання;
- створення умов для подальшого розвитку сімейних фермерських господарств та інших форм малого бізнесу, упровадити спеціальні програми державної підтримки (розвиток партнерства та кооперації, мікрокредитування, диверсифікація зайнятості і доходів сімейних господарств);
- запровадження в сільській місцевості привабливих умов для розвитку різних форм самостійної зайнятості сільського населення шляхом прийняття законодавчих змін щодо пільг;
- адресність соціального захисту населення, тобто спрямування підтримки на тих осіб, які не можуть працювати.

У сучасних умовах проблемами, які негативно впливають на можливості формування фінансових ресурсів домогосподарств є:

- необґрунтовано високі очікування населення на державну фінансову допомогу у випадку фінансових втрат. Так, значна частина громадян не визнає особистої відповідальності за прийняті фінансові рішення та вважає, що держава зобов'язана компенсувати всі втрати від падіння цін на акції, паї, нерухомість тощо;

- нездатність членів домогосподарств приймати ефективні фінансові рішення, котрі здатні забезпечити їх стабільний фінансовий стан;

- недостатність або відсутність знань громадян про особливості функціонування та інструменти фінансового ринку

Програми та методи підвищення фінансової грамотності повинні ґрунтуватися на реальних потребах домогосподарств. Пропонуємо на загальнодержавному рівні:

- забезпечити організаційно-методичну підтримку використання різноманітних доступних каналів отримання інформації;

- розробляти та впроваджувати різноманітні освітні програми для покращення фінансових знань;

- проводити регулярні дослідження для визначення рівня фінансової грамотності населення;

- сформулювати та впровадити національні стандарти щодо фінансової грамотності населення;

- вивчити прогресивний світовий досвід підвищення рівня фінансової грамотності серед населення та розробити цільові програми для різних вікових груп громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2020 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 86 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_cdhd_20.pdf.
2. Колеватова А. В., Кондрацька К. В. Роль та значення фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Modern Economics*. 2019. №18. С. 55–60. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua>
3. Іванов С. В. Фінанси домогосподарств: аналіз у контексті політики забезпечення добробуту населення України. *Фінанси України*. 2018. № 9. С. 7–24.
4. Фінанси: підруч. / за ред. С. І. Юрій, В. М. Федосов. Київ: Знання, 2008. 611 с.
5. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави: монографія. Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2013. 232 с.
6. Гуржий Т. О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 58–63.
7. Глущенко О. В. Фінансові ресурси домогосподарств як складова частина фонду національного добробуту України. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2016. Том 24. № 1. С. 122–132.
8. Фролова Т., Лук'яненко Л., Отченаш К. Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями використання. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 2. С. 126–155.
9. Салига С. Я., Гнеушева В. О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності фінансових ресурсів домогосподарств. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №1. С. 87–91.

10. Геронин Н. Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.10 / Российская экон. акад. им. Г. В. Плеханова, Москва. 2004. 21 с.
11. Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України: дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Львів, 2017. 541 с.
12. Янин О.Е. Финансы, денежное обращение и кредит: учеб. для студ. проф. уч. заведений, 3-е изд. Москва: Издательский центр «Академия». 2006. 192 с.
13. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку : монографія. Київ: Знання, 2010. 431 с.
14. Коваль С. Л., Грицишина Л.І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143.
15. Гончаренко О., Сіренко К. Фінансове забезпечення домогосподарств як підґрунтя сталого розвитку національної економіки. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 4. С. 67–74.
16. Кощенко К. В. Особливості формування та класифікація доходів домогосподарств в сучасних умовах. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. № 1. С. 80–85.
17. Лаврик С. С. Активізація інвестиційних можливостей домогосподарств у контексті детінізації економіки України. *Finane, accounting, banks*. 2018. Вип. 1. С. 121–128.
18. Яців І. Б. Інвестиції домогосподарств України в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9254>.
19. Кізима Т. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль : Економічна думка, 2009. Вип. 2. С. 61–70.
20. Структура сукупних ресурсів домогосподарств. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

21. Доходи та витрати населення по регіонах України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm
22. Доходи та витрати населення по регіонах України у 2020 р. Експрес випуск. URL: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
23. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 по 2022 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
24. Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995–2019 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpR_u.html
25. Середня заробітна плата штатних працівників по регіонах за місяць у 2020 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/reg_zp_m/reg_zpm_u/arh_zpm_u.htm
26. Михайлова Ю. Г., Самоєнкова О. В. Аналіз динаміки середньої заробітної плати в Україні / Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. 2017. Вип. 3. Ч. I. С. 106–113.
27. Косович Б.І. Ризики розвитку малого підприємництва в сучасних умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 78–86.
28. Мінц О. Ю., Джамбаз Н. Ю. Механізми формування та використання фінансів домогосподарств в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. Вип. 15. С. 226–231.
29. Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням у розрізі валют. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms/files/3.3-Loans.xls>.
30. Горин В. П. Роль кредитування домогосподарств у підвищенні суспільного добробуту в Україні. *Наука й економіка*. 2017. № 1 (45). С. 7–15.
31. Структура сукупних витрат домогосподарств: URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm

32. Доходи та витрати населення України за 2020 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdn/dvn/dvn_u/dvn_kv19_u.htm
33. Коваль С. Л., Сидор І. П. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3. С. 92–96. URL: <http://siee.zp.ua/index.php/ua/ct-menu-item-7/ct-menu-item-9>.
34. Коваль С. Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7 (2). С. 28–34.
35. Гуржий Т. О. Удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Дніпропетровський державний технічний університет. Кам'янець, 2019. 261 с.
36. Циток Р. П. Заощадження домогосподарств як незалучений інвестиційний ресурс. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 74–80.
37. Юдіна С. В., Гуржий Т. О., Писаревський Б. І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Економіка і управління. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 154–159.
38. Куди вкладати гроші під час кризи: п'ять порад українцям. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30955044.html>
39. Депозити домашніх господарств у розрізі строків погашення. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>
40. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Економіка. 2015. Вип. 2. С. 73–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2015_2_14
41. Булавинець В. М. Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6788>
42. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

43. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у січні 2020 року). Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/08/zb_sdrsd.pdf
44. Лаврик С. С. Активізація інвестиційних можливостей домогосподарств у контексті детінізації економіки України. *Finance, accounting, banks*. 2018. Вип. 1. С. 121–128.
45. Газуда Л. М., Волощук Н. Ю. Активізація розвитку підприємств малого і середнього бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Економіка. 2016. Вип. 1(2). С. 279–284.
46. Якушева О. В. Стратегічні засади формування системи підтримки малого й середнього бізнесу в регіонах України. *Економіка, фінанси, право*. 2016. № 4/2. С. 60–63.
47. Матюха М. М. Освіта, людський розвиток, зайнятість, ринок праці, міграція: регіональний зріз. Адміністративно-територіальні і економічно-просторові кордони регіонів: міжнар. наук.-практ. конф. КНЕУ, 19-20 берез. 2020 р. С. 506–509.
48. Гнибіденко І.Ф., Руснак А. Д. Трансформація ринку праці на селі: перспективи оптимізації неформальної зайнятості сільського населення. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 44–54.
49. Жук А. Іноземний досвід застосування ефективних систем оплати праці та мотивації працівників. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. № 11. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2019/11/inozemnij-dosvid-zastosuvannya-efektivnih-sistem-oplati-pratsi-ta-motivatsiyi-pratsivnikiv/>
50. Білінська О.В., Присакар В.В. Проблема удосконалення системи соціального захисту населення в Україні. Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства: міжнар. наук. студ. конфер. м. Кам'янець-Подільський, 12-13 лист. 2020 р. С. 198–202
51. Шаманська О. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової

поведінки домогосподарств в сучасних умовах. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: Зб. наук. праць*. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 151–154.

52. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 16–26.

53. Федосов В. М., Стеценко Б. С. Роль освітніх факторів у формуванні фінансового світогляду в Україні. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 69–84.

Тимоць М.В. Фінансові ресурси домогосподарств як джерело фінансування національної економіки. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*.